

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Ärikorralduse instituut

Esta Uudeküll

**RAHVUSVAHELISE FINANTSINSTRUMENTIDE
STANDARDI MUUDATUSED JA MÕJU
NAFTAKAUPLEMISEGA TEGELEVALE ETTEVÕTTELE**

Magistritöö

Juhendaja: dotsent Natalja Gurvitš

Tallinn 2017

Olen koostanud töö iseseisvalt.

Töö koostamisel kasutatud kõikidele teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele on viidatud.

Esta Uudeküll

Üliõpilase kood: 132583

Üliõpilase e-posti aadress: estauudekull@gmail.com

Juhendaja dotsent Natalja Gurvitš arvamus:

Töö vastab magistritööle esitatud nõuetele

.....

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

SISUKORD

ABSTRAKT	4
SISSEJUHATUS.....	5
1. FINANTSINSTRUMENDID	8
1.1. Finantsinstrumentide arvestuse põhimõisted ja taust.....	8
1.2. Mittefinantsobjektide ostu- ja müügilepingute kajastamine	9
1.3. Finantsinstrumentide kajastamine ja riskid ettevõtte jaoks.....	11
1.4. Tuletisinstrumendid.....	14
1.5. Riskimaandamisinstrumentide kajastamine IAS 39 põhjal.....	16
1.5.1. Riskimaandamisinstrumentide arvestus.....	16
1.5.2. Riskimaandamissuhete liigid	20
1.5.3. Riskimaandamissuhete efektiivsus	24
2. UUS FINANTSINSTRUMENTIDE ARVESTUSSTANDARD IFRS 9	28
2.1. Standardi ajalugu.....	28
2.2. Arvestuspõhimõtete muutmise vajadus.....	29
2.3. Ülevaade uuest standardist ja olulisematest muutustest.....	30
2.4. Muutunud riskimaandamisinstrumentide arvestuse põhimõtted.....	33
3. RISKIMAANDAMINE NAFTATURU NÄITEL	39
3.1. Peamised riskid naftaturul ja nende maandamine	39
3.2. Riskimaandamisstrateegia valik.....	45
3.3. Riskimaandamisarvestuse erireegel – IAS 39 vs IFRS 9.....	47
3.3.1. Efektiivsuse hindamine.....	47
3.3.2. Tuletisinstrumentide kajastamine	49
3.3.3. Õiglase väärtuse muutuse kajastamine	51
3.3.4. Tehingu realiseerumine.....	52
3.4. Tuletisinstrumentide kajastamise tavareegel – IAS 39 vs IFRS 9	54
3.5. Järeldused ja ettepanekud.....	56

KOKKUVÕTE	61
VIIDATUD ALLIKAD	65
SUMMARY	69
LISAD	71
Lisa 1. Toornafta hinnaindeksid perioodil 2006–2016 (USD/BBL)	71
Lisa 2. Ettevõtte ABC bilanss 31.12.X0 (tuhandetes dollarites).....	75
Lisa 3. Ettevõtte ABC bilanss 31.01.X0+1 (tuhandetes dollarites).....	76
Lisa 4. Kasumiaruanne ja koondkasumiaruanne perioodil 01.01–31.01.X0+1 vastavalt IAS 39 ja IFRS 9 riskimaandamisarvestuse erireeglile.....	77
Lisa 5. Ettevõtte ABC bilanss tehingupäeval 12.02.X0+1 enne tehingu sooritamist (tuhandetes dollarites)	78
Lisa 6. Kasumiaruanne ja koondkasumiaruanne perioodil 01.01–31.01.X0+1 vastavalt IAS 39 ja IFRS 9 tavareeglile	79

ABSTRAKT

Töö pealkiri on: Rahvusvahelise finantsinstrumentide standardi muudatused ja mõju naftakauplemisega tegelevale ettevõttele

IFRS 9 asendab alates 2018. aastast suure osa standardist IAS 39 ja toob endaga kaasa palju muudatusi, mistõttu on tegemist väga päevakajalise teemaga. Uue standardi eesmärk on muuta seniseid arvestuspõhimõtteid lihtsamaks ning tuua raamatupidamine lähemale tegelikele äritegevuse eesmärkidele. Magistritöö eesmärk on anda soovitusi riskimaandamisarvestuse praktiliseks kasutamiseks uue finantsinstrumentide standardi IFRS 9 järgi. Töö käigus võrreldi omavahel standardites IAS 39 ja IFRS 9 esitatud nõudeid ning lahendati näidisülesanne. Näidisülesanne on koostatud naftaturul tegutsevast ettevõttest, kuna selles tegevusvaldkonnas avalduvad peaaegu kõik finantsinstrumentidega kaasnevad riskid.

Magistritöö autori arvates on oluline uurida, kuidas riskimaandamisarvestus on muutunud uue ja vana standardi lõikes, kuna sellest tulenevalt peavad ettevõtted kohandama enda finantsarvestust või riskimaandamistegevust. Teema aktuaalsuse tõttu võiks magistritöö huvi pakkuda nii finantsaruannete koostajatele, kelle tööd muudatused otseselt mõjutavad, kui ka finantsaruannete kasutajatele, kes muutunud info põhjal otsuseid teevad.

Magistritöös selgus, et IFRS 9 laiendab oluliselt riskimaandamisobjektide ja ka riskimaandamisinstrumentidena kasutatavate finantsinstrumentide nimekirja, mistõttu muutub riskimaandamisinstrumentide arvestuse rakendamine majandusüksuste jaoks lihtsamaks ja atraktiivsemaks. Magistritöös püstitatud hüpotees, et uus finantsinstrumentide standard muudab riskimaandamisarvestuse ettevõtete jaoks lihtsamini rakendatavaks ja arusaadavamaks, leidis kinnitust. Uus riskimaandamisinstrumentide mudel võtab paremini arvesse majandusüksuste tegelikke riskimaandamisstrateegiaid.

Võtmesõnad: IFRS 9, IAS 39, tuletisinstrumendid, riskimaandamisarvestus, finantsinstrumendid, naftasektor

SISSEJUHATUS

Rahvusvahelistes finantsaruandluse standardites (edaspidi rahvusvahelistes standardites) on aastatel 2017–2019 tulemas palju muudatusi. 2018. aastal jõustuvad kaks uut standardit – IFRS 9 „Finantsinstrumendid“ ja IFRS 15 „Tulu kajastamine“. 2019. aastal jõustub üks uus standard – IFRS 16 „Rendiarvestus“. Rahvusvaheliste standardite oluliste muudatuste vajadus tekkis möödunud finantskriisi ajal ning mahukad täiendused on Rahvusvaheliste Arvestusstandardite Nõukogu (IASB) vastus riikide rahandusministrite ning keskpankade juhtide tõstatatud probleemidele. 2017. aasta aruannete koostamisel on võimalik mainitud standardite ennetähtaegne rakendamine. Samuti nõuavad kõik standardid suures osas tagasiulatuvat rakendamist, mistõttu 2018. aasta aruannetes tuleks ka 2017. aasta andmed uute reeglitega vastavusse viia.

Üks oodatumaid standardite muudatusi puudutab finantsinstrumente. IFRS 9 eelkäija IAS 39 on juba aastaid olnud suure kriitika sihtmärgiks selle liigse keerukuse ning rakendamise kaasaegsuse koormuse tõttu. Nii aruannete koostajad, kasutajad kui ka audiitorid peavad ligi 300-leheküljelist standardit vananenuks ning tänastes tingimustes enam mitte oma eesmärke täitvaks. Suure osa standardist IAS 39 moodustavad riskimaandamisarvestuse alane detailne reeglistik ning juhised, mistõttu on uue standardi muudatustest arusaamine väga oluline.

Uue standardi IFRS 9 peamine eesmärk on muuta finantsinstrumentide kajastamine vähem reegli- ja rohkem printsiibipõhiseks ning seeläbi kasutajate jaoks arusaadavamaks. IFRS 9 „Finantsinstrumendid“ on tihedalt seotud IFRS 7 „Finantsinstrumendid: avalikustatav teave“ standardiga. IASB andis IFRS 7 välja 2005. aastal. Sellega viidi kõik IAS 32 finantsinstrumentide avalikustamisega seotud nõuded üle uude standardisse. IFRS 7 eesmärk on nõuda majandusüksustelt, et nad avalikustaksid oma finantsaruannetes informatsiooni, mis võimaldaks aruannete kasutajatel hinnata 1) finantsinstrumentide mõju majandusüksuse finantsseisundile ja -tulemuslikkusele; 2) finantsinstrumentidest tulenevate riskide olemust ja ulatust; 3) kuidas majandusüksus neid riske juhib.

Naftasektori ettevõtete jaoks on riskimaandamistegevus oluline igapäevase äritegevuse osa, sest tulenevalt sektori spetsiifikast ollakse avatud paljudele riskidele. Riskid tekivad tarbijate ja tootmispiirkondade erinevate geograafiliste asukohtade, sellega kaasneva ajalise nihke ning tooraine kättesaadavuse piiratuse tõttu. Viimase paari aasta jooksul on naftahind teinud läbi suuri kõikumisi, kuid teema on jätkuvalt päevakajaline naftapuurimismahtude piiramise diskussioonide ja Venemaa surve tõttu naftahinna endisele tasemele tõstmiseks. Rahvusvahelise Energiaagentuuri 2016. aasta prognoosi andmetel jätkub nafta ületootmine ka lähiaastatel ning selle lõppu näha ei ole. Viimase 10 aasta madalaima maailmaturu naftahinna tingimustes on ettevõtted olnud sunnitud maandama tururiske tootmise efektiivsuse suurendamise ning tulevikutehingutega. Ebakindlas olukorras on tuletisinstrumentide kasutamine riskimaandamisel hädavajalik.

Magistritöö teema valikul lähtus autor finantsinstrumentide standardi muudatuste aktuaalsusest ja olulisusest finantsarvestuse valdkonnas. Arvestades riskimaandamise olulisust ja mahte naftasektoris ning nafta hinnakõikumistest tulenevat sektori päevakajalisust, on magistritöö näidisülesanne koostatud just mainitud valdkonna põhjal. Magistritöö eesmärk on anda soovitusi riskimaandamisarvestuse praktiliseks kasutamiseks uue finantsinstrumentide standardi IFRS 9 järgi. Magistritöö autori arvates on oluline uurida, kuidas riskimaandamisarvestus on muutunud uue ja vana standardi lõikes, kuna sellest tulenevalt peavad ettevõtted kohandama enda finantsarvestust või riskimaandamistegevust. Käesoleva töö uurimisobjekt on finantsinstrumentide standard. Kasutatud materjalid, mille põhjal töö on koostatud, hõlmavad rahvusvahelisi standardeid, eelnõusid ja huvirühmade arvamuskirju, õigusakte, selgitavaid juhendmaterjale ning teaduslikes publikatsioonides avaldatud artikleid. Magistritöö uurimisküsimus on, milline mõju on IFRS 9 riskimaandamisinstrumentide arvestuses tehtud muudatustel majandusüksuste tuletisinstrumentide raamatupidamislikule kajastamisele finantsaruannetes. Magistritöö eesmärgi saavutamiseks antakse ülevaade finantsinstrumentide standardi kujunemisest ning teistest tuletisinstrumentide kajastamist mõjutavatest standarditest; tehakse kokkuvõtte standardiga IFRS 9 kaasnevatest muudatustest; antakse ülevaade naftasektori spetsiifikast riskimaandamise valdkonnas ning lahendatakse mainitud valdkonnast näidisülesanne.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis tutvustatakse finantsinstrumentide standardi põhimõisteid, tehakse ülevaade ajaloost ning riskimaandamise seisukohalt olulise standardi IFRS 7 „Finantsinstrumendid: avalikustatav teave” põhilistest

nõuetest. Sealjuures antakse ülevaade ka finantsinstrumentidega kaasnevatest riskidest ettevõtte jaoks. Lisaks vaadatakse detailsemalt tuletisinstrumentide kajastamist IAS 39 alusel.

Teises peatükis keskendutakse uue standardi IFRS 9 kujunemisele projektist kuni lõpliku standardini. Kirjeldatakse muutusi finantsinstrumentide mõõtmises ja klassifitseerimises. Põhjalikumalt tuuakse välja riskimaandamistegevuse kajastamisega seonduvad muudatused, mille põhjal lahendatakse magistritöö kolmandas peatükis töö autori enda koostatud näidisülesanne.

Kolmandas peatükis tutvustatakse naftasektorile omaseid põhimõisteid ning valdkonna riske, mis on olulised magistritöö näidisülesande lahenduskäigu juures. Tuuakse välja viimaste aastakümnete naftahinna muutused ja hinna kujunemist mõjutavad tegurid. Seejärel lahendatakse näidisülesanne ning tehakse kokkuvõtte olulisematest muutustest finantsinstrumentide standardi tuletisinstrumentide kajastamist käsitlevas osas.

Magistritöö autor on püstitanud ka hüpoteesi: uus finantsinstrumentide standard muudab riskimaandamisarvestuse ettevõtete jaoks lihtsamini rakendatavaks ja arusaadavamaks. Uue standardiga muutis IASB riskimaandamise funktsiooni ja eesmärgi, märkides, et riskimaandamissuhete kajastamise otstarve on kajastada riskijuhtimise mõjusid raamatupidamisaruannetes. Selle saavutamiseks on oluliselt laiendatud võimalikke riskimaandamisarvestusse kaasatavate tegevuste valikut, millel peaks olema otsene mõju riskimaandamisarvestuse rakendamisele.

Magistritööd on tõenäoliselt huvitav lugeda kõigil, kes ettevõtte riskimaandamisalase tegevusega kokku puutuvad. Teema aktuaalsuse tõttu võiks magistritöö huvi pakkuda nii finantsaruannete koostajatele, kelle tööd muudatused otseselt mõjutavad, kui ka finantsaruannete kasutajatele, kes muutunud info põhjal otsuseid teevad. Tõenäoliselt soovivad paljud ettevõtted muutunud standardipõhist arvestust rakendada juba 2017. aastast, et kindlustada tööprotsesside ja infosüsteemide korrektne toimimine 1. jaanuarist 2018, kuna muudatusi võrreldes praeguse standardiga on palju ning nende rakendamine võtab aega. Magistritöö väärtus on selgitada, mis tingis muutuste vajaduse ning probleemkohtade ja muudatuste näitlik väljatoomine ülemineku lihtsustamiseks.

1. FINANTSINSTRUMENDID

1.1. Finantsinstrumentide arvestuse põhimõisted ja taust

Vastavalt IAS 32 definitsioonile on finantsinstrument leping, mille tulemusel tekib ühele majandusüksusele finantsvara ja teisele majandusüksusele finantskohustus või omakapitaliinstrument. Finantsvara on raha või õigus saada teiselt osapoolelt raha (nt nõuded ostjatele, antud laenud) või õigus osaleda teise poole omakapitalis (nt aktsiad). Finantskohustus on vastupidine olukord, kus ettevõttel on lepinguline kohustus tasuda teisele poolele raha või muid finantsvarasid (nt võlad tarnijatele ja võetud laenud). Kõiki finantsinstrumente ei reguleeri IAS 32 ja IAS 39. Rendilepingute nõudeid ja kohustisi ning investeringuid tütar- ja sidusettevõttesse reguleerivad teised standardid. Omaette kategooria moodustavad ka tuletisinstrumendid, mis IAS 39-s on defineeritud kui finantsinstrument või muu leping, mille väärtus muutub määratletud alusvara muutumisel ning mida arveldatakse tulevikus.

2005. aastal andis IASB välja standardi IFRS 7, millega viidi kõik IAS 32-s olnud finantsinstrumentide avalikustamisega seotud nõuded üle uude standardisse. Sellest tulenevalt nimetati IAS 32 ümber ainult esitamise seotud standardiks – IAS 32 „Finantsinstrumendid: esitamine”. IFRS 7 eesmärk on nõuda majandusüksustelt, et nad avalikustaksid oma finantsaruannetes teabe, mis võimaldab aruannete kasutajatel hinnata esiteks finantsinstrumentide mõjukust majandusüksuse finantsseisundile ja -tulemuslikkusele ning teiseks finantsinstrumentidest tulenevate riskide olemust ja ulatust ning kuidas majandusüksus neid riske juhib. 2009. aastal täiendas IASB standardis IFRS 7 olevaid nõudeid õiglase väärtuse informatsiooni avalikustamise ja likviidsusriski kohta. Samuti anti teada, et on loodud uus standard IFRS 9 – „Finantsinstrumendid”, mis tegeleb finantsvarade ja -kohustiste klassifitseerimisega ning koondab endasse tulevikus täielikult finantsinstrumente puudutavad nõuded. Uus standard muutub kohustuslikuks alates 01.01.2018, kuid lubatud on ka varasem rakendamine. (IFRS 7)

Ajavahemikus 2012–2017 on Tallinna Tehnikaülikooli Majandusarvestuse instituudis kaitstud finantsinstrumentide arvestuse standardi muudatustega seonduval teemal üks magistritöö. Helis Vesiallik uuris, kas standard IFRS 9 muudab finantsinstrumentide klassifitseerimise ja mõõtmise lihtsamaks ja arusaadavamaks, teostades selleks kvantitatiivse analüüsi huvigruppide vastuste kohta kolmele standardi eelnõus esitatud küsimusele. Erinevalt eelnimetatud autorist, soovib käesoleva magistritöö autor selgitada välja konkreetselt riskimaandamisarvestust puudutavate muudatuste mõju majandusüksuste tuletisinstrumentidega teostatavate tehingute kajastamisele. Selleks on lahendatud näidisülesanne naftaturul tegutseva ettevõtte baasil, kuna mainitud tegevusalal avalduvad peaaegu kõik IFRS 7 alusel finantsinstrumentidest tulenevad riskid. Samuti on varasemate uuringute käigus ilmnenud, et ligikaudu 87% naftaga tegelevatest firmadest kasutas tuletisinstrumente, mistõttu on see valdkonnas väga aktuaalne teema (Panaretou *et al* 2012).

1.2. Mittefinantsobjektide ostu- ja müügilepingute kajastamine

Mittefinantsobjektide ostu- ja müügilepingud ei vasta finantsinstrumendi mõistele, sest ühe osapoolle lepingupõhine õigus saada mittefinantsvara või teenust ning teise osapoolle vastav kohustus ei anna kummalegi osapoolle kohest õigust ega kohustust saada, anda või vahetada finantsvara. Näiteks lepingud, mis näevad tasumist ette ainult mitterahalise objekti (nt optiooni-, futuur- või forvardleping nafta kohta) saamise või andmise kaudu, ei ole finantsinstrumendid. Enamus kaubalepinguid on seda tüüpi. Mõned on vormilt standardiseeritud ja nendega kaubeldakse reguleeritud turgudel samamoodi nagu teatud tuletisinstrumentidega. Näiteks võib kauba futuurlepinguid raha eest osta ja müüa, sest need on noteeritud börsil kaubeldava objektina ja võivad vahetada omanikku mitu korda. Lepingu ostjad ja müüjad kauplevad aga tegelikult lepingu aluseks oleva kaubaga. Võimalus raha eest osta või müüa kaubalepingut, tehingu lihtsus, ega ka võimalus valida rahas arveldamine kauba saamise või kättetoimetamise kohustuse asemel, ei muuda lepingu põhiolemust, nii et seda saaks pidada finantsinstrumendiks. Sellest hoolimata kuuluvad mõningad mittefinantsobjekti ostu- või müügilepingud, mida saab arveldada rahalise maksega või finantsinstrumentide vahetamisega või mille mittefinantsobjekt on kergesti vahetatav rahaks, käesoleva standardi rakenduslasse, nagu oleksid need finantsinstrumendid. (IAS 32)

IAS 32-te rakendatakse sellistele lepingutele, millega ostetakse või müüakse mittefinantsobjekte, mida saab arveldada rahas või muu finantsinstrumendiga või vahetades finantsinstrumente, nagu need lepingud oleksid finantsinstrumendid. See ei kehti lepingutele, mis on sõlmitud mittefinantsobjekti saamiseks või ülekandmiseks kooskõlas majandusüksuse eeldatavate ostu-, müügi- või kasutamisevajadustega. On mitmesuguseid võimalusi, kuidas mittefinantsobjekti ostu- või müügilepingut saab arveldada raha või muu finantsinstrumendiga või vahetades finantsinstrumente (*Ibid.*):

- a) lepingu tingimused lubavad ühel osapooltest arveldada raha või muu finantsinstrumendiga või vahetades finantsinstrumente;
- b) võimalus arveldada raha või muu finantsinstrumendiga või vahetades finantsinstrumente ei ole lepingu tingimustes selgelt sätestatud, kuid majandusüksusel on selline käitumine tavaks (kas tehingu teise osapoollega saldeerimis-lepinguid sõlmides või müües lepingu enne selle täitmist või aegumist);
- c) majandusüksusel on sarnaste lepingute puhul tavaks võtta alusvara vastu ja müüa see lühikese aja möödudes pärast vastuvõtmist eesmärgiga saada kasumit hinna lühiajalistest kõikumistest või vahendaja müügihinnast;
- d) lepingu aluseks olev mittefinantsobjekt on kohe rahaks vahetatav.

Leping, millele rakenduvad punktid b või c, ei ole sõlmitud mittefinantsobjekti vastuvõtmise või üleandmise eesmärgil vastavalt majandusüksuse eeldatavate ostu-, müügi- või kasutamisevajadustele, jääb IAS 32 standardi rakendusala. Muid lepinguid, tuleb eraldi hinnata, selgitamaks kas need sõlmiti ja neid jätkuvalt järgitakse mittefinantsobjekti laekumise või tarnimise eesmärgil kooskõlas majandusüksuse eeldatavate ostu-, müügi- või tarbimiseõuetega ja kas need sellest hinnangust sõltuvalt jäävad standardi rakendusala. Magistritöö kolmandas peatükis esitatud näiteülesande naftakauplemisega tegelev ettevõtte ABC käsitleb nafta ostu-müügilepinguid finantsinstrumentidena, kuna ettevõttel on tavaks arveldada sarnaseid lepinguid raha või muu finantsinstrumendiga või võtta vastu nafta, eesmärgiga saada kasumit hinna lühiajalisest kõikumisest.

Esineb ka lepinguid, mis on kaubaga seotud, kuid ei näe ette kauba füüsilist saamist või andmist. Nad näevad ette tasumise rahamaksete kaudu, mis ei ole aga fikseeritud kindlate summade tasumisena, vaid mis määratakse kindlaks lepingus sätestatud valemiga. Näiteks võib võlakirja põhiosa summa arvutada korrutades võlakirja lunastamise tähtajal valitseva nafta turuhinna fikseeritud nafta kogusega. Põhiosamakse on indekseeritud kauba hinna

suhtes, kuid see tasutakse ainult rahas. Sellised lepingud kuuluvad finantsinstrumendi mõiste alla. (*Ibid.*)

Finantsinstrumendi määratluse alla kuulub samuti leping, mis tekitab peale finantsvara või -kohustise ka mittefinantsvara või -kohustise. Nimetatud finantsinstrument võimaldab tihti ühel osapoolel vahetada finantsvara mittefinantsvara vastu. Näiteks naftaga seotud võlakiri võib anda omanikule õiguse saada kindlaksmääratud perioodil intressimakseid ja lunastamisel fikseeritud rahasumma koos võimalusega vahetada võlakirja nominaal fikseeritud koguse nafta vastu. (*Ibid.*) Soov sellist võimalust kasutada on erinevatel aegadel erinev ja sõltub nafta õiglasest väärtusest, võrrelduna võlakirja vahetushinnaga. Võlakirja omaniku kavatsused selle võimaluse kasutamise suhtes ei mõjuta varakomponentide olemust. Omaniku finantsvara ja emitendi finantskohustis teevad võlakirja finantsinstrumendiks, olenemata samuti tekkinud teist tüüpi varadest ja kohustistest.

1.3. Finantsinstrumentide kajastamine ja riskid ettevõtte jaoks

Finantsinstrumente puudutava informatsiooni esitamise nõuded on sätestatud IAS 32-s „Finantsinstrumendid: esitamine”. Finantsinstrumente puudutava informatsiooni avalikustamise nõuded on sätestatud IFRS 7-s „Finantsinstrumendid: avalikustatav teave”. Kajastamise ja mõõtmise seisukohalt on oluline IAS 39 „Finantsinstrumendid: kajastamine ja mõõtmine”, mida hakkab asendama uus standard IFRS 9. Esiialgselt oli IASB eesmärk, et IFRS 9 asendaks IAS 39 täies mahus nii ruttu kui võimalik, kuid arvestades finantsinstrumentide arvestuse keerukust, korraldati lõplik üleminek etappide kaupa, kuni IFRS 9 kohustusliku rakendamiseni 2018. aastal. (IFRS 9) IFRS 7 ja IFRS 9 on omavahel riskimaandamisarvestuse seisukohalt tihedalt seotud. Uue standardiga kaasnevaid muutusi on põhjalikumalt analüüsitud magistritöö teises peatükis.

IFRS 7 nõuab finantsinstrumentidest tulenevate riskide avalikustamist “läbi juhtkonna silmade”, mis tähendab, et andmeid avalikustatakse samade põhimõtete kohaselt, nagu neid juhtkonnale tegelikult esitatakse. Siiski kehtestavad rahvusvahelised standardid kindlad miinimumnõuded, mida tuleb täita. Näiteks on nõutud selliste andmete avalikustamine, mis võimaldaksid aruannete kasutajatel hinnata finantsinstrumentide mõju ettevõtte finantspositsioonile ja -tulemuslikkusele, sealhulgas (IFRS 7):

- finantsinstrumentide bilansilised maksumused kategooriate kaupa;
- tulud/kulud, kasumid/kahjumid kategooriate kaupa;
- allahindlused finantsvarade kohta klasside kaupa;
- finantsvarade ja -kohustiste õiglased väärtused klasside kaupa;
- kui kasutati õiglase väärtuse leidmisel hindamismeetodeid, siis info eelduste kohta;
- informatsioon ümberklassifitseerimise kohta eri kategooriate vahel;
- info tagatiste ja panditud varade kohta;
- info laenulepingute eritingimuste rikkumise kohta, kui neid esines.

Samuti tuleb arvestada, et kõigi järgmiste IAS 39-s määratletud kategooriate finantsseisundi aruandelised (jääk) maksumused avalikustatakse kas bilansis või lisades:

- a) finantsvarad õiglases väärtuses muutustega läbi koondkasumi aruande, osutades eraldi varadele, mis on sellistena kajastatud esmasest arvelevõtmisest alates, ja varadele, mis on liigitatud vastavalt IAS 39-le kauplemiseesmärgil hoitavateks;
- b) lunastustähtajani hoitavad investeeringud;
- c) laenud ja nõuded;
- d) müügivalmis finantsvarad;
- e) finantskohustised õiglases väärtuses läbi koondkasumiaruande, osutades eraldi kohustistele, mis on sellistena kajastatud esmasest arvelevõtmisest alates, ja kohustistele, mis on liigitatud vastavalt IAS 39-le kauplemiseesmärgil hoitavateks,
- f) amortiseeritud soetusmaksumuses mõõdetavad finantskohustised.

Finantsinstrumentidega kaasnevad paratamatult erinevad riskid ettevõtete jaoks, mille hindamise ja maandamisega peab ettevõtte juhtkond aktiivselt tegelema. Ettevõtte majandusaasta aruande kasutajad peavad saama aruandest teada kogu olulise info esinevate riskide ja nende maandamiseks tehtud tegevuste osas. Standard IFRS 7 alusel on nõutud selliste andmete avalikustamine, mis võimaldaksid aruannete kasutajatel hinnata finantsinstrumentidest tulenevate riskide iseloomu ja ulatust aruandekuupäeval ja seda, kuidas ettevõtte juhtkond neid riske juhib, seejuures:

- riskide olemus ettevõtte jaoks;
- ettevõtte krediidiriski, likviidsusriski ja tururiski juhtimise eesmärgid, poliitika ja protsessid;
- riskide suurust iseloomustavad numbrilised andmed;
- riskikontsentratsioon;

- detailne info allahindluste kohta ja aegumisanalüüs krediidiriski kohta;
- likviidsusriski puhul kohustised grupeerituna aegumistähtaegade kaupa;
- tururiskide sensitiivsusanalüüs.

Kvalitatiivse avalikustatava teabe andmine kvantitatiivse avalikustatava teabe kontekstis, võimaldab kasutajatel ühendada omavahel seotud teabe ja seeläbi kujundada üldise pildi finantsinstrumentidest tulenevate riskide ulatuse ja olemuse kohta. Kvalitatiivse ja kvantitatiivse avalikustatava teabe vaheline koostoime aitab kaasa teabe avalikustamisele viisil, mis võimaldab kasutajatel paremini hinnata majandusüksuse avatust riskidele. (IFRS 7)

Rahvusvaheliste standardite põhjal jagunevad finantsinstrumentidest tulenevad riskid järgnevalt (*Ibid.*):

- krediidirisk – risk, et finantsinstrumendi üks osapool põhjustab teisele finantskahjumi, sest ei suuda kohustust täita;
- likviidsusrisk – risk, et majandusüksusel tekib raskusi oma finantskohustistega seotud kohustuste täitmisel, mida arveldatakse raha või muu finantsvara üleandmisega;
- tururisk – risk, et finantsinstrumendi õiglane väärtus või tulevane rahakäive kõigub muutuste tõttu turuhindades. Tururisk koosneb kolme liiki riskist: valuutarisk, intressimäärarisk ja muu hinnarisk;
- intressimäära risk – risk, et finantsinstrumendi õiglane väärtus või tulevane rahakäive kõigub turu intressimäärade muutuste tõttu;
- valuutakursirisk – risk, et finantsinstrumendi õiglane väärtus või tulevane rahakäive kõigub vahetuskursside muutuste tõttu;
- muu hinnarisk – risk, et finantsinstrumendi õiglane väärtus või tulevane rahakäive kõigub (muu kui intressiriskist või valuutariskist tuleneva) turuhindade muutumise tõttu, olenemata sellest, kas muutuse põhjustasid üksikule finantsinstrumendile või selle emiteerijale omased tegurid või tegurid, mis mõjutavad kõiki sarnaseid finantsinstrumente, millega turul kaubeldakse.

Finantsinstrumentidest tulenevate riskide juhtimine puudutab küll enam panku ja teisi finantsinstitutsioone, kuid on oluline ka naftakauplemisega tegelevatele ettevõtetele. Kuigi finantsinstrumentidest tulenevate riskide avalikustamine IFRS 7 kohaselt on ettevõttele lisakohustus, siis teisalt võib läbipaistev ja detailne aruandlus vähendada selle ettevõtte riskantsust pankade silmis ja aidata kaasa ettevõtte kapitalikulude vähendamisele. Standardi

reeglitepärane järgimine on majandusüksuse jaoks lisakoormus nõutud andmete koondamiseks ja avalikustamiseks tehtava töö näol. Sätestatud on printsiip, et aastaaruande ettevõtte riske puudutava informatsiooni avalikustamine toimub sama formaadi järgi, nagu andmeid juhtkonnale raporteeritakse. Praktikas aga on juhtkonnale regulaarselt esitatav aruandlus sageli lihtsustatud ja seisneb enamasti vaid igakuises bilansi ja kasumiaruande ülevaatamises. Ideaaljuhul peaks riskilisade koostamine toimuma raamatupidamisosakonna, riskijuhtide ja juhtkonna koostöös, kus kõik osalised annavad oma panuse neile teadaoleva informatsiooni kohaselt.

Rahvusvahelistes standardites välja toodud riskide kõrval on naftakauplemisega tegelevatele ettevõtetele olulised veel tehingupartneri risk (risk, et tehingupartner ei suuda/soovi täita lepingulisi tingimusi), mis on tuntud ka kui maksejõuetuse risk; operatsioonirisk (riike protseduurides, süsteemides, personalis) ning süsteemne risk (risk, et ettevõtte tasemel toimuv sündmus võib põhjustada ebastabiilsust kogu tegevusharus või majanduses). Ettevõtte jaoks on oluline tegeleda kõigi riskide maandamisega, kuid rahvusvaheliste standardite rakendamisega seatud kohustused aitavad kõige olulisemaid riske analüüsida.

1.4. Tuletisinstrumendid

Finantsinstrumendid koosnevad lihtinstrumentidest ning tuletisfinantsinstrumentidest (nt finantsoptioonid, futuurid, forvardid, intressivahetuslepingud ehk intressimäära-*swap*'id ja valuuta-*swap*'id). Levinuim võimalus tuleviku riskide maandamiseks on tuletisinstrument. Tuletisinstrumentide kaudu üritavad ettevõtted maandada põhilisi riske, nagu intressimäära-risk, valuutakursirisk ja muu hinnarisk. Tuletisfinantsinstrumendid vastavad finants-instrumenti mõistele ja kuuluvad seega samuti IAS 39 rakendusalasasse. Tuletisinstrument on finantsinstrument või muu leping, millel on kõik kolm järgmist tunnust (IAS 39):

- a) selle väärtus muutub vastavalt muutustele kindlaksmääratud intressimääras, finants-instrumenti hinnas, kauba hinnas, välisvaluutakursis, hinna- või määraindeksis, krediidiireitingus või krediidiindeksis või mõnes muus muutujas, tingimusel, et mitterahalise muutuja korral ei ole muutuja spetsiifiliselt seotud lepinguosapoolega (mida mõnikord nimetatakse alusvaraks);

- b) see kas ei nõua algset netoinvesteeringut või nõuab sellist algset netoinvesteeringut, mis on väiksem, kui oleks nõutav teiste lepinguliikide puhul, mis eeldatavasti reageeriksid sarnasel viisil turutegurite muutustele;
- c) seda arveldatakse tulevikus.

Tuletisfinantsinstrumendid tekitavad õigusi ja kohustusi, mis mõjutavad instrumendi osapoolte vahelist tuletisinstrumendi aluseks olevas lihtfinantsinstrumendis sisalduva ühe või rohkema finantsriski ülekandmist. Jõustumisel annavad tuletisfinantsinstrumendid ühele osapoolele lepingupõhise õiguse potentsiaalselt soodsatel tingimustel finantsvarade või finantskohustiste vahetamiseks teise osapoolega või lepingupõhise kohustuse vahetada potentsiaalselt ebasoodsatel tingimustel finantsvarasid või -kohustisi teise osapoolega. Tavaliselt siiski ei kanta lepingu jõustumisel üle tuletisinstrumendi aluseks olevat lihtfinantsinstrumenti ja ilmtingimata ei tehta seda ka lepingu lõpptähtajal. Mõned instrumendid sisaldavad nii vahetamise õigust kui ka kohustust. Lõplikud vahetuse tingimused võivad finantsturgude hindade muutumisel muutuda soodsaks või ebasoodsaks, kuna need määratakse tuletisinstrumendi jõustumisel. (IAS 39)

Müügi- või ostuoptsioon annab omanikule õiguse saada potentsiaalset tulevast majanduslikku kasu, mis on seotud lepingu aluseks oleva finantsinstrumendi õiglase väärtuse muutustega. Optsiooni emitent aga võtab kohustuse anda ära potentsiaalne tulevane majanduslik kasu või kanda kahjumit, mis tuleneb optsiooni aluseks oleva finantsinstrumendi õiglase väärtuse muutustega seotud majanduslikust kasust. Omaniku lepingupõhine õigus ja emitendi kohustus vastavad finantsvara ja -kohustise mõistetele. Optsioonilepingu aluseks olev finantsinstrument võib olla ükskõik milline finantsvara, näiteks ka osalused teistes majandusüksustes ja intressikandvad instrumendid. Optsiooni omaniku õigus vahetada finantsvara eeldatavalt soodsates tingimustes ja emitendi kohustus vahetada finantsvara eeldatavalt ebasoodsates tingimustes on erinev optsiooni aluseks oleva finantsvara vahetamisest optsiooni kasutamise korral. Optsiooni kasutamise tõenäosus ei mõjuta omaniku õiguse ja emitendi kohustuse olemust. (*Ibid.*)

Üks näide tuletisfinantsinstrumendist on forvardleping, mis kuulub täitmisele kuue kuu pärast ja mille puhul üks osapool (ostja) lubab müüa 600 000 barrelit toornaftat fikseeritud hinnaga 35 USD barreli kohta (kokku 21 miljonit dollarit) ja teine osapool (müüja) lubab anda 600 000 barrelit toornaftat 21 miljoni dollari eest. Kuue kuu jooksul on mõlemal osapoolel lepingupõhine õigus ja lepingupõhine kohustus vahetada alusvara. Juhul kui nafta

turuhind tõuseb kõrgemaks kui 35 USD barreli kohta, on tingimused soodsad ostja jaoks ja ebasoodsad müüja jaoks. Turuhinna langedes madalamale kui 35 USD barreli kohta, on mõju vastupidine. Ostjal on ostuoptsiooni omaniku õigusega sarnane lepingupõhine õigus (finantsvara) ning müügioptsiooni emitendi kohustusega sarnane lepingupõhine kohustus (finantskohustus), müüjal on müügioptsiooni omaniku õigusega sarnane lepingupõhine õigus (finantsvara) ning ostuoptsiooni emitendi kohustusega sarnane lepingupõhine kohustus (finantskohustus). Forvardlepingu mõlemal osapoolel on kohustus täita kokkulepe tähtajaks, samas kui optsoonilepingut täidetakse ainult siis, kui optiooni omanik seda otsustab.

Paljud tuletisinstrumentid sisaldavad õigust või kohustust tulevaste vahetuste tegemiseks, k.a intressimäära-*swap*'id ja valuuta-*swap*'id, muutuva intressimäära ülem- ja alampiirid ning intressikoridorid, siduvad laenuandmiskohustused, vekslite emissiooni-lubadused ja akreditiivid. Intressimäära *swap*-lepingut võib vaadelda kui forvardlepingut, milles osapooled lepivad kokku terve seeria rahasummade tulevases vahetamises, millest üks summa arvutatakse muutuva intressimäära alusel ja teine fikseeritud intressimäära alusel. Futuurlepingud on teiseks forvardlepingu variatsiooniks, erinedes peamiselt selle poolest, et futuurlepingud on standardiseeritud ja börsil kaubeldavad. (IAS 39)

1.5. Riskimaandamisinstrumentide kajastamine IAS 39 põhjal

1.5.1. Riskimaandamisinstrumentide arvestus

Riskimaandamisinstrument (ingl *hedge*) on ettevõtte tehtud investeering, mis kaitseb ettevõtet tuleviku riskide eest. Riskimaandamisinstrumendina võidakse kasutada kõiki finantsinstrumente ja tuletisinstrumente nagu futuurid, optioonid ja *swap*'id. Sinna alla kuuluvad ka lepingud, mis on sõlmitud praeguse turuhinna järgi, kuid realiseeruvad tulevikus. Riskimaandamisinstrumentid kajastatakse nagu finantsvarad või -kohustised õiglases väärtuses. Sinna alla kuuluvad ka tuletisinstrumentid, välja arvatud tuletisinstrument, mis on finantsgarantiileping või määratletud ja efektiivne riskimaandamisinstrument (ingl *effective hedge*). Efektiivne riskimaandamisinstrument on tuletisinstrument, mille õiglase väärtuse või rahaline käive eeldatavasti tasakaalustab määratletud maandatava alusinstrumenti või tehingu õiglase väärtuse või rahakäibe muutused (IAS 39). Õiglase väärtuse on hind, mis saadakse vara

müügil või makstakse kohustise üleandmisel mõõtmiskuupäeval turuosaliste vahelises tavapärasel tehingus (IFRS 13). Tulum/kadum spekulatiivsest tegevusest derivatiividega kajastatakse koheselt kasumiaruandes. Tulum/kadum riskimaandamistegevusest kajastatakse vastavalt instrumendi tüübile (IAS 39).

IAS 39 nõuab, et tuletisinstrumentid oleks kajastatud õiglases väärtuses läbi muutusega koondkasumiaruandes, samal ajal kui maandatav alusvara võib olla kajastatud, kasutades korrigeeritud soetusmaksumuse meetodit või õiglases väärtuses muutusega läbi omakapitali. See tähendaks paljude ettevõtete jaoks suurt volatiilsust perioodi koondkasumis. IAS 39 on sellest tulenevalt pakkunud võimaluse rakendada spetsiaalset riskimaandamis-instrumentide arvestust (ingl *hedge accounting*), mis aitab ettevõtetel leevendada kõikumisi tuletisinstrumentide ja alusvara tulemusel. Riskimaandamis-instrumentide arvestus on erand üldistele mõõtmise ja kajastamise nõuetele, mis on mõeldud kehtestatud reeglite puuduste korrigeerimiseks. (Hague 2004) IAS 39 eelkäija, Standardiloojate Ühise Töögrupi (edaspidi SÜT) (ingl *the Joint Working Group of Standard Setters*) eelnõus oli riskimaandamisarvestus kategooriliselt keelatud. SÜT põhjenduseks oli see, et kõik finantsinstrumentid tuleb kajastada õiglases väärtuses ning nende väärtuse muutused selle perioodi kasumiaruandes, kus need toimusid. Riskimaandamis-instrumentide arvestus jätab SÜT hinnangul mulje, nagu oleks tehingul erinevad väärtused, vastavalt sellele kas risk oli maandatav või mitte. SÜT leiab, et kõikidel finantsinstrumentidel on tehingu hetkel oma õiglane väärtus, mida tuleks eraldiseisvalt kajastada. Tulles aga vastu suurkorporatsioonide ning pankade soovidele, on riskimaandamis-instrumentide arvestus IAS 39-sse kompromissina sisse viidud. (Walton 2004)

Alates 2018. aastast reguleerib valdkonda kehtima hakkav IFRS 9, kuid esialgselt on lubatud ka IAS 39 järgne kajastamine. Riskimaandamis-instrumentide arvestus kajastab riskimaandamis-instrumenti ja maandatava instrumendi või tehingu õiglase väärtuse muutuste tasaarvestavat mõju puhaskasumile või -kahjumile läbi selle, et muutused toimuvad samas perioodis. Õiglase väärtuse riskimaandamis-instrumenti puhul kiirendatakse alusvara tulumi ja kadumi kajastamist kasumiaruandes ning rahakäibe ja netoinvesteeringu riskimaandamise puhul toimub kajastamine viivitusega. (Wernert 2011)

Riskimaandamisarvestuse eesmärk on kajastada majandusüksuse riskijuhtimisalaseid tegevusi, mis kasutavad finantsinstrumente, et maandada riske, millel on mõju kasumiaruandele või muule koondkasumiaruandele (Jawad 2014). Ramizah ja Shane 2013. a. avaldatud teadustöös toodi välja, et riskimaandamisarvestus on raamatupidamislik

erikohtlemine, mis võimaldab majandusüksusel hoida oma turuväärtusele ümberhindlusest kõikuvat kasumit kontrolli all. Jin ja Jorion (2006) on oma uuringus tõestanud, et investorid pelgavad volatiilse kasumiga ettevõtteid, mistõttu ligikaudu 40% energiaturul tegutsevatest ettevõtetest on otsustanud riskimaandamisarvestuse rakendamise kasuks. Riskimaandamisarvestuse kasutamine on ennast tõestanud ka kulude kokkuhoiul, mis võib tekkida ettevõtetel, kelle kasum on väga volatiilne, läbi suurenenud laenu- ja maksukulude (Myers, Majluf 1984). Juhul kui välisfinantseerimine on ettevõtte jaoks kulukas, siis on võimalik riskimaandamise kaudu ka kindlustada piisav rahakäive investeringute jaoks (Froot *et al* 1993). Lisaks on leidnud kinnitust arvamusi, et riskimaandamise kasutamine lisab ettevõttele usaldusväärsust läbi ettevõtte juhtkonna võimekuse sedavõrd keerukate tehingutega ümberkäimisel (DeMarzo, Duffie 1995).

Riskimaandamisinstrumentide arvestus on portfelliarvestusmeetod, mis kombineerib nii alusvara kui ka tema riskimaandamisinstrumendi väärtuste muutused. Õiglasel väärtuses kajastatava tuletisinstrumendi jaoks saavutatakse see läbi alusvara turuväärtuse ümberhindluse kasumiaruandes, mis omakorda elimineerib tuletisinstrumendi tulumi/kadumi. Juhul kui alusvara turuhind langeb, tõuseb riskimaandamisinstrumendi väärtus. Kajastamise üldreegli põhjal näidatakse õiglase väärtuse muutus läbi kasumiaruande eraldiseisvalt nii alusvara, kui riskimaandamisinstrumendi puhul. Määratletud ja efektiivsel riskimaandamisinstrumentide arvestusel aga vaadatakse neid ühiselt ning tehakse ühine raamatupidamiskanne, mis väljendab nii alusvara, kui riskimaandamisinstrumendi üksteist tasandavat turuväärtust (IAS 39). Riskimaandamisinstrumentide arvestuse eelduseks on see, et riskimaandamisinstrumendi ülesanne on üksnes alusvara hinnakõikumiste elimineerimine.

Riskimaandamise arvestuse eesmärgil võib riskimaandamisinstrumendina määratleda ainult neid instrumente, mille puhul on kaasatud aruandva majandusüksuse väline osapool (väline kontserni või eraldiseisva majandusüksuse suhtes, mille kohta aruanne esitatakse). Ehkki kontserni kuuluvad eraldiseisvad majandusüksused või allmajandusüksused võivad sõlmida riskimaandamistehinguid kontserni teiste osapooltega, konsolideeritakse kõik sellised kontsernisisesed tehingud. Seega ei vasta sellised tehingud riskimaandamisarvestuse kriteeriumitele kontserni konsolideeritud finantsaruannetes. Nad võivad siiski vastata riskimaandamise arvestuse kriteeriumitele kontserni kuuluvate eraldiseisvate majandusüksuste konsolideerimata finantsaruannetes, kui nad on välised eraldiseisva majandusüksuse või segmendi suhtes, mille kohta aruanne esitatakse. (IAS 39)

Tavaliselt on riskimaandamisinstrumendi jaoks tervikuna vaid üksainus õiglase väärtuse mõõdik ja õiglase väärtuse muutusi põhjustavad tegurid on üksteisest sõltuvad. Seega määratleb majandusüksus riskimaandamissuhte riskimaandamisinstrumendi kohta tervikuna. Ainukesed lubatud erandid on: optioonilepingu sisemise väärtuse ja ajaväärtuse eraldamine; ainult optiooni sisemise väärtuse muutuse määratlemine riskimaandamisinstrumendina ja ajaväärtuse muutuse mitteamistamine; forvardlepingu intressielemendi ja hetkehinna eraldamine. Need erandid on lubatud, kuna optiooni sisemist väärtust ja forvardi ülekursi saab eraldi mõõta. Kogu riskimaandamisinstrumendi ühte osa, näiteks 50% nominaalsummast, võib määratleda riskimaandamisinstrumendina riskimaandamissuhtes, kuid riskimaandamissuhet ei või määrata ainult osale riskimaandamisinstrumendi ajast. (*Ibid.*)

Ühe riskimaandamisinstrumendi võib määrata rohkem kui üht liiki riski maandamiseks tingimusel, et a) maandatavaid riske saab selgelt kindlaks määrata, b) riskimaandamise efektiivsust saab tõestada, c) on võimalik tagada riskimaandamisinstrumendi ja erinevate riskipositsioonide konkreetne määratlemine. Kahte või mitut tuletisinstrumenti või nende osasid võib vaadelda koos ja määratleda ühiselt riskimaandamisinstrumendina siis, kui mõnest tuletisinstrumentist tulenevad riskid tasaarvestavad muudest tuletisinstrumentidest tulenevaid riske. Intressimäärakoridor või muu tuletisinstrument, mis ühendab kirjutatud ja ostetud optiooni, ei vasta tuletisinstrumenti kriteeriumitele, kui see on sisuliselt kirjutatud neto-optioon (mille eest on saadud netopreemiat). Samuti võib kahte või enam instrumenti (või nende osasid) määratleda riskimaandamisinstrumendina ainult juhul, kui ükski neist ei ole kirjutatud optioon või kirjutatud neto-optioon. (*Ibid.*)

Maandatav instrument või tehing võib olla kas kajastatud vara või kohustus, kajastamata siduv kohustus, kõrge tõenäosusega prognoositav tehing või netoinvesteering välismaisesse äriüksusesse. Riskimaandamise objektiks olev instrument või tehing võib IAS 39 alusel olla:

- a) üksainus vara, kohustus, siduv kohustus, kõrge tõenäosusega prognoositav tehing või netoinvesteering välismaisesse äriüksusesse;
- b) sarnaste riskitunnustega varade, kohustiste, siduvate tulevikukohustuste, suure tõenäosusega prognoositavate tehingute või välismaistesse äriüksustesse tehtud netoinvesteeringute rühm;
- c) ainult portfelli intressimäärariski maandamise puhul finantsvarade või -kohustiste portfelli see osa, mille sarnaseid riske maandatakse.

Kui maandatav instrument on finantsvara või -kohustus, siis võib see olla maandatavaks instrumendiks nende riskide suhtes, mis seonduvad ainult selle instrumendi rahakäibe või õiglase väärtuse osaga (nagu näiteks üks või mitu valitud lepingujärgset rahamakset, või nende osad või õiglase väärtuse protsentuaalne osa) tingimusel, et efektiivsust on võimalik mõõta. Näiteks võib intressikandva vara või kohustise intressimäärariskile avatud positsiooni kindlakstehtavat ja eraldi mõõdetavat osa määratleda maandatava riskina (näiteks maandatava finantsinstrumendi riskivaba intressimäär või kogu intressimäärariskile avatud positsiooni viitintressimääraks olev osa). (*Ibid.*)

Sarnased varad või sarnased kohustised ühendatakse ning neid maandatakse rühmana ainult siis, kui rühma kuuluvatel eraldiseisvatel varadel või eraldiseisvatel kohustistel on samad riskile avatud positsioonid, mis on määratletud maandatavatena. Veelgi enam, rühma iga eraldiseisva alusinstrumendi maandatavast riskist tuleneva õiglase väärtuse muutus on eeldatavasti ligikaudu proportsionaalne instrumentide rühma maandatavast riskist tuleneva õiglase väärtuse kogumuutusega.

1.5.2. Riskimaandamissuhete liigid

Riskimaandamissuhteid on vastavalt IAS 39-le kolme liiki:

- a) õiglase väärtuse riski maandamine: kajastatud vara või kohustise või kajastamata siduva kohustuse, või sellise teatud riskiga seotud vara, kohustise või siduva kohustuse kindlaksmääratud osa, mis on omistatav konkreetsele riskile ja võib mõjutada kasumit või kahjumit, õiglase väärtuse muutustele avatud positsioonide riski maandamiseks;
- b) rahakäibe riski maandamine: sellise rahakäibe riskile avatud positsioonide maandamine, mis:
 - 1) tulenevad kajastatud vara või kohustisega seotud teatud riskidest (nagu näiteks muutuva intressimääraga laenu kas kõik või mõned tulevased intressimaksed) või kõrge tõenäosusega prognoositavast tehingust,
 - 2) võivad mõjutada kasumit või kahjumit;
- c) IAS 21-s määratletud välismaisesse äriüksusesse tehtud netoinvesteeringu riski maandamine.

Majandusüksus avalikustab eraldi iga kirjeldatud riskimaandamisinstrumendi liigi (s.o õiglase väärtuse riskimaandamisinstrumentide, rahakäibe riskimaandamisinstrumentide ning

välismaistesse äriüksustesse tehtud netoinvesteeringute riskimaandamisinstrumentide) kohta järgmise (IAS 39):

- a) iga riskimaandamisinstrumendi liigi kirjelduse;
- b) riskimaandamisinstrumentidena määratletud finantsinstrumentide kirjelduse ning nende õiglased väärtused aruandepäeval;
- c) maandatavate riskide olemuse.

Riskimaandamisinstrumendi liigi kindlaks määramine on raamatupidamise seisukohalt äärmiselt oluline, kuna määrab ära edasise kajastamise. Majandusüksus peab avalikustama eraldi (*Ibid.*):

- a) õiglase väärtuse riskimaandamisinstrumentide tulumis ja kadumi
 - 1) riskimaandamisinstrumendi kohta,
 - 2) riskimaandamisobjekti kohta, mis on omistatav maandatud riskile;
- b) rahakäibe riskimaandamisinstrumentidest tuleneva tulumis või kadumis kajastatava ebaefektiivsuse;
- c) välismaistesse äriüksustesse tehtud netoinvesteeringute riskimaandamisest tuleneva tulumis või kadumis kajastatava ebaefektiivsuse.

Majandusüksus peaks kasutama rahakäibe riskimaandamisinstrumenti juhul, kui soovitakse kaitsta ennast olukorra vastu, kus tulevikus saadakse või makstakse erinev rahasumma sellest, kui seda tehtaks kohe. Tehingu raamatupidamises kajastamiseks tuleks läbida järgmised sammud, mis kirjeldatud allpool ning tabelis 1 (Mahutova 2016):

- I. määrata kindlaks bilansipäeva seisuga alusvara ja riskimaandamisinstrumendi õiglase väärtus ja selle muutus võrdlusperioodiga (perioodi tulum/kadum);
- II. määrata kindlaks efektiivne ja ebaefektiivne osa riskimaandamisinstrumendi tulumist/kadumist;
- III. kajastada efektiivne osa riskimaandamisinstrumendi tulumist/kadumist muus koondkasumis(kahjumis) eraldi reana “Riskimaandamisinstrumentide ümberhindlus” või “Rahakäibe riskimaandamise reserv”;
- IV. kajastada ebaefektiivne osa riskimaandamisinstrumendi tulumis/kadumis muu äritulu või -kuluna.

Tabel 1. Rahakäibe riskimaandamisinstrumendi kajastamine

Kirjeldus	Deebet	Kreedit
Riskimaandamisinstrumendi kadum – efektiivne osa	Koondkasumiaruane: rahakäibe riskimaandamise reserv	Bilanss: finantskohustis riskimaandamisinstrumendist
Riskimaandamisinstrumendi kadum – ebaefektiivne osa	Kasumiaruane: muu ärikulu	Bilanss: finantskohustis riskimaandamisinstrumendist
Või		
Riskimaandamisinstrumendi tulum – efektiivne osa	Bilanss: finantsvara riskimaandamisinstrumendist	Koondkasumiaruane: rahakäibe riskimaandamise reserv
Riskimaandamisinstrumendi tulum – ebaefektiivne osa	Bilanss: finantsvara riskimaandamisinstrumendist	Kasumiaruane: muu äritulu

Allikas: (Mahutova 2016)

Majandusüksus peaks kajastama õiglase väärtuse riskimaandamisinstrumendi juhul, kui on olemas kindel alusvara, mille turuhinna kõikumiste vastu soovitakse kaitset, kuid seda ei kavatseta kohe realiseerida. Oluline on kaitse bilansilise väärtuse languse vastu. Tehingu raamatupidamises kajastamiseks tuleks läbida järgmised sammud, vt ka tabel 2 ja 3 (*Ibid.*):

- I. määrata bilansipäeva seisuga kindlaks alusvara ja riskimaandamisinstrumendi õiglase väärtus;
- II. kajastada riskimaandamisinstrumendi väärtuse muutus kasumiaruandes;
- III. kajastada riskimaandamisest saadud tulum/kadum alusvara bilansilises väärtuses.

Tabel 2. Õiglase väärtuse riskimaandamisinstrumendi kajastamine

Kirjeldus	Deebet	Kreedit
Riskimaandamisinstrumendi kadum	Kasumiaruane: muu ärikulu (õiglase väärtuse muutuse kadum)	Bilanss: finantskohustis riskimaandamisinstrumendist
Või		
Riskimaandamisinstrumendi tulum	Bilanss: finantsvara riskimaandamisinstrumendist	Kasumiaruane: muu äritulu (õiglase väärtuse muutuse tulum)

Allikas: (Mahutova 2016)

Tabel 3. Alusvara muutuste kajastamine õiglase väärtuse riskimaandamise korral

Kirjeldus	Deebet	Kreedid
Alusvara tulum	Bilanss: alusvara (nt varud, toornafta)	Kasumiaruanne: kaubakulu ümberhindlus (tulum alusvarast)
Või		
Alusvara kadum	Kasumiaruanne: kaubakulu (kadum alusvarast)	Bilanss: alusvara (nt varud, toornafta)

Allikas: (Mahutova 2016)

Ülaltoodud tabelitest on näha, et rahakäibe riskimaandamisinstrumendi arvestusel ei tehta otse alusvara puudutavaid kandeid, erinevalt õiglase väärtuse riskimaandamisinstrumendi kajastamisel tehtavatest kannetest. Selleks et aru saada, millise riskimaandamisinstrumendiga on tegemist, tuleb esmalt kindlaks määrata, millist riski soovitakse maandada.

Tabel 4. Riskid ja neile vastavad riskimaandamissuhte liigid

Maandatav objekt	Maandatav risk	Riskimaandamissuhte liik
Fikseeritud intressimääraga finantsvarad ja –kohustised	Intressimäärarisk, hinnarisk (õiglase väärtuse muutuse risk)	Õiglase väärtuse riskimaandamisinstrument
Fikseeritud intressimääraga finantsvarad ja –kohustised	Valuutakursirisk, krediidirisk	Õiglase väärtuse või rahakäibe riskimaandamisinstrument
Kajastamata siduv kohustus	Intressimäärarisk, hinnarisk, krediidirisk	Õiglase väärtuse riskimaandamisinstrument
Kajastamata siduv kohustus	Valuutakursirisk	Õiglase väärtuse või rahakäibe riskimaandamisinstrument
Muutuva intressimääraga finantsvarad ja -kohustised	Hinnarisk	Õiglase väärtuse riskimaandamisinstrument
Muutuva intressimääraga finantsvarad ja -kohustised	Intressimäärarisk, valuutakursi- ja krediidirisk	Rahakäibe riskimaandamisinstrument
Kõrge tõenäosusega prognoositav tehing	Hinnarisk, intressimäär, krediidi- ja valuutakursirisk	Rahakäibe riskimaandamisinstrument

Allikas: (Mahutova 2016)

Tabelis 4 toodud riskid ja neile vastavad riskimaandamissuhte liigid ei ole lõplikud ning vastavalt ettevõtte enda riskimaandamisesmärkidele on võimalik riskimaandamissuhteid

erinevate tulemuste saavutamiseks varieerida.

1.5.3. Riskimaandamissuhete efektiivsus

Riskimaandamisinstrumentide puhul on oluline määrata nende efektiivsus (ingl *effectiveness*). See on ulatus, mille võrra riskide maandamise tehing elimineeris maandatava alusvara õiglase väärtuse muutusest tekkinud kadumi. Riskimaandamisinstrumendi kasutamist loetakse IAS 39 alusel efektiivseks, kui maandatav alusvara ja riskimaandamisinstrument tasandavad tekkinud õiglase väärtuse muutuse tulumit/kadumit 80–125% ulatuses ning enamus tuletisinstrumendi turuväärtuse muutusest tingitud tulumist/kadumist on elimineeritud kasumiaruandest. Standardi põhjal võib riskimaandamisarvestuse põhimõtteid rakendada ainult tehingu efektiivsele osale. (IAS 39)

Riskimaandamisinstrumentide arvestus on tavapära test arvestuspõhimõtetest kõrvalekalduv, mistõttu on nõutud kindlate kriteeriumite täitmine (*Ibid.*):

- 1) riskimaandamise alustamisel toimub riskimaandamissuhte, majandusüksuse riskihalduse eesmärgi ja strateegia formaalne määratlemine ja dokumenteerimine. Dokumenteerimisel määratakse kindlaks riskimaandamisinstrument, maandatav instrument või tehing, maandatava riski olemus ja see, kuidas majandusüksus hindab riskimaandamisinstrumendi efektiivsust, tasaarvestades avatud positsioonid maandatava instrumendi õiglase väärtuse või rahakäibe muutuste osas, mis on omistatavad maandatud riskile;
- 2) kehtib ootus, et riskimaandamine on väga efektiivne maandatavast riskist tulenevate õiglase väärtuse või rahakäibe muutuste tasaarvestamisel vastavalt kõnealuse riskimaandamissuhte algselt dokumenteeritud riskijuhtimise strateegiale;
- 3) rahakäibe riskimaandamise puhul peab maandatav prognoositav tehing olema väga tõenäoline ja avatud rahakäibe kõikumistele, mis võivad lõpptulemusena mõjutada tulumit või kadumit;
- 4) riskimaandamisinstrumendi tõhusust saab usaldusväärsetl mõõta, st maandatava instrumendi õiglast väärtust või selle maandatava riskiga seotud rahalisi makseid või laekumisi ja riskimaandamisinstrumendi õiglast väärtust saab usaldusväärsetl mõõta;
- 5) riskimaandamist hinnatakse jooksvalt ning määratakse kindlaks, et see oli

tegelikult väga efektiivne kõigi finantsaruandluse perioodide jooksul, milleks see riskimaandamine oli ette nähtud.

Riskimaandamissuhte efektiivsust tuleb perioodiliselt testida. Efektiivsust hinnatakse vähemalt majandusüksuse aasta- või vahefinantsaruannete koostamise käigus. Ebaefektiivsus on lubatud ainult juhul, kui riskimaandamissuhte üldine efektiivsus jääb vahemikku 80–125% (IAS 39). Näiteks, kui tegelikult on kadum riskimaandamisinstrumentilt 120 eurot ja tulum rahainstrumentilt on 100 eurot, saab tasaarvestamist mõõta suhtega 120/100, mis on 120%, või suhtega 100/120, mis on 83%.

Riskimaandamissuhte efektiivsust tuleb IAS 39 põhjal testida kahte moodi: edasivaatav test kindlaks tegemaks riskimaandamissuhte efektiivsust tulevastest perioodides ning tagasivaatav test hindamaks riskimaandamissuhte efektiivsust möödunud perioodides. Mõlemad testid peavad olema riskimaandamissuhte alguses kõrge efektiivsusega. Edasivaatav test on efektiivne, kui alates riskimaandamissuhte loomisest ning kogu kestvuse vältel oodatud muutused õiglases väärtuses või rahalistes maksetes tasandavad üksteist. Tagasivaatav test on efektiivne kui 80–125% efektiivsus oli saavutatud. (IAS 39)

IAS 39 ei määra ühest reeglit riskimaandamissuhte efektiivsuse arvutamiseks. Valitud meetod peaks tulenema kasutatavast riskimaandamisstrateegiast. Kui näiteks majandusüksuse riskijuhtimise strateegia näeb ette, et riskimaandamisinstrumenti summat korrigeeritakse perioodiliselt peegeldamaks muutusi maandatud positsioonis, peab majandusüksus tõestama, et riskimaandamine on eeldatavasti väga efektiivne ainult kuni riskimaandamisinstrumenti summa järgmise korrigeerimiseni. Mõnel juhul kasutab majandusüksus erinevaid meetodeid erinevat liiki riskimaandamise jaoks. Majandusüksuse riskimaandamise strateegia dokumentatsioon sisaldab efektiivsuse hindamise protseduure. Nendes protseduurides sätestatakse, kas hindamine hõlmab kogu tulumit või kadumit riskimaandamisinstrumentilt või kas instrumenti ajaväärtus jäetakse arvestamata.

Riskimaandamise efektiivsus tavaliselt paraneb (*Ibid.*):

- a) kui majandusüksus jaotab erinevate ettemaksetunnustega instrumentid sellisel viisil, mis võtab arvesse ettemaksmiskäitumise erisusi;
- b) kui portfelli kuuluvate instrumentide arv on suurem. Juhul kui portfellis sisalduvad ainult mõned instrumentid, siis on tõenäoline suhteliselt kõrge ebaefektiivsus (nt ühe instrumenti eest tehakse ettemakse eeldatud kuupäevast varem või hiljem). Portfell, mis sisaldab suurt hulka instrumente, saab ettemaksmiskäitumise erisusi

prognoosida täpsemalt;

- c) kui kasutatavad ümberhindamise perioodid on lühemad (nt kahekuulised võrreldes neljakuuliste ümberhindamise perioodidega). Lühemad ümberhindamise perioodid vähendavad maandatava instrumendi ümberhindamise ja maksmise kuupäevade ning riskimaandamisinstrumendi ümberhindamise ja maksmise kuupäevade vahelise mistahes mittevastavuse mõju (ümberhindamise perioodi jooksul);
- d) mida sagedamini korrigeeritakse riskimaandamisinstrumendi summat, et peegeldada maandatava instrumendi muutusi (nt tulenevalt eeldatavate ettemaksete muutustest).

Võimalusi efektiivsuse parendamiseks on mitmeid ning nende õigeaegne kasutamine on ettevõtte ülesanne. Kõige levinumad efektiivsuse testimise meetodid on (Wernert 2011):

- kriitiliste tingimuste võrdlus – meetod sisaldab endas instrumendi ja alusvara kriitiliste tingimuste (sisu, kestvus, periood, valuuta ja intressimäär) võrdlust, mis ei nõua arvutamist;
- rahalise tasaarvestuse meetod (ingl *dollar offset method*) – kvantitatiivne meetod, mis sisaldab endas instrumendi ja alusvara õiglase väärtuse muutuse võrdlust. Vastavalt ettevõtte riskimaandamispoliitikale võidakse testi läbi viia kumulatiivselt riskimaandamissuhte loomisest peale või kindlate perioodide kaupa;
- regressioonanalüüs – statistiline meetod, mis uurib, kui tugevalt on riskimaandamisinstrument ja alusvara omavahel seotud. Raamatupidamislikust vaatenurgast näitab analüüs, kas riskimaandamissuhe on piisavalt efektiivne või mitte, kuid see ei arvuta välja ebaefektiivsuse summat.

Juhul kui riskimaandamissuhe ei ole enam efektiivne, tuleb riskimaandamisarvestus lõpetada. Edasiulatuvalt on arvestuse lõpetamine lubatud järgmistel juhtudel (IAS 39):

- a) riskimaandamisinstrument aegub või müüakse, lõpetatakse või täidetakse. Selles kontekstis ei ole riskimaandamisinstrumendi väljavahetamine või asendamine teise riskimaandamisinstrumendi vastu instrumendi aegumine ega lõpetamine, kui selline väljavahetamine või asendamine on majandusüksuse dokumenteeritud riskimaandamisstrateegia osa;
- b) riskimaandamine ei vasta enam rahvusvahelistes standardites toodud riskimaandamisarvestuse kriteeriumitele;
- c) majandusüksus tühistab selle määratluse ehk otsustatakse vabatahtlikult loobuda

riskimaandamisarvestuse kajastamisest.

Esimeses peatükis kirjeldatud finants- ja tuletisinstrumentide kajastamise reeglid IAS 39 põhjal on detailirohked ning keerukad. Nii aruannete koostajad, kasutajad kui ka audiitorid peavad ligi 300-leheküljelist standardit vananenuks, kuna finantsinstrumentides on toimunud oluline areng. Suure osa standardist IAS 39 moodustavad riskimaandamisarvestuse alane detailne reeglistik ning juhised, mis muudavad valdkonnast arusaamise keerukaks. Uue standardi IFRS 9 peamine eesmärk on muuta finantsinstrumentide kajastamine vähem reegli- ja rohkem printsiibipõhiseks ning seeläbi kasutajate jaoks arusaadavamaks. Peatükis 2 on vaadatud, kas see on õnnestunud.

2. UUS FINANTSINSTRUMENTIDE ARVESTUSSTANDARD IFRS 9

2.1. Standardi ajalugu

IASB andis 2014 aasta 24. juulil välja uue standardi IFRS 9 „Finantsinstrumendid”, mis asendab standardi IAS 39 „Finantsinstrumendid: kajastamine ja mõõtmine”. IAS 39 oli Rahvusvaheliste Raamatupidamisstandardite Komitee (IASB) poolt algselt välja antud juba 1999. aastal ning IASB poolt heaks kiidetud 2001. aastal. (Financial instruments... 2014) IAS 39-le on pikalt ette heidetud liigset keerukust. Standard koosneb ligikaudu 300 leheküljest ning moodustab kogu IFRS kogumikust 10%. Suur osa standardist käsitleb riskimaandamis-arvestust. See on viinud olukorrani, kus ettevõtted peavad oma riskimaandamistegevuste juures tihti lähtuma just raamatupidamislikust kajastamisest, mitte juhtkonna tegelikust eesmärgist. Seda on eriti täheldatud ettevõtete puhul, kes maandavad kauba hinnariske (Plooy, Vries 2014).

IASB kavatsus oli, et uus standard IFRS 9 asendaks kehtiva standardi IAS 39 täielikult, kuid kogu standardi väljaandmine osutus oodatust keerukamaks ning tulles vastu erinevate huvirühmade palvetele, otsustati kiiremaks finantsinstrumentide kajastamise olukorra parendamiseks jaotada protsess kolme etappi. Vastavalt iga etapi lõpetamisele, lisati uude standardisse paragrahve, mis asendasid vastavad kehtinud nõuded IAS 39-s. Igas etapis said huvigrupid avaldada arvamust eelnõu kohta ning huvi teema vastu oli äärmiselt suur. (Albuquerque *et al* 2015)

Esimeses etapis tegeldi finantsvarade ja -kohustiste klassifitseerimisreeglite ülevaatamisega, vastavalt nende poolt genereeritavale rahakäibe. Teises etapis vaadati üle vara väärtuse vähenemise põhimõtted ning kolmanda etapiga toodi välja põhjalikult muudetud riskimaandamisinstrumentide arvestuse põhimõtted. (Financial instruments... 2014)

Kohustuslikuks muutub standard 1. jaanuaril 2018, kuid lubatud on ka varasem rakendamine. Euroopa Liit kiitis standardi IFRS 9 heaks 22. novembril 2016. Uus standard mõjutab siiski ainult IFRS-de järgi aruandeid koostavaid majandusüksusi, mitte väikese ja keskmise suurusega ettevõtete (VKE) standardi (IFRS for SME) rakendajaid. IFRS for SMEs standardis esialgu muudatusi ei kavandata, kuna IASB eesmärk on olemasolevat standardit võimalikult vähe ümber teha. Sellest tulenevalt ei ole oodata muutusi ka Eesti Heas Raamatupidamistavas. Selle standardi järgi raamatupidamisaruannete koostajate jaoks jäävad kehtima senised printsiibid IAS 39 põhjal. (IFRS for SMEs... 2012)

2.2. Arvestuspõhimõtete muutmise vajadus

Finantsinstrumentide uute põhimõtete järgi on vajadus olnud juba pikemat aega, kuid eriti teravalt väljendus see pärast 2007. aastal alanud finantskriisi. Laenude ja teiste finantskohustiste krediidikahjumite kajastamise edasilükkamine on kehtivate standardite suurim tuvastatud nõrkus. Uue standardi nõuded suurendavad majandusüksuse poolt läbitöötamist vajava info hulka oma oodatava krediidikahjumi hindamisel. IFRS 9 väljaandmisega lõpetas IASB viimase osa oma vastustest finantskriisi ajal tekkinud küsimustele. Mitmed finantsaruannete koostajad, nende audiitorid ja aruannete kasutajad on leidnud, et nõuded finantsinstrumentide kajastamise osas on äärmiselt keerukad. Finantsinstrumentide reformimise otsus võeti vastu Norwalki lepinguga 2002. aastal Rahvusvaheliste Arvestusstandardite Nõukogu ja USA Finantsarvestuse Standardite Nõukogu (FASB) vahel. Lepingu tulemusena algatati mitu projekti, et kõrvaldada erinevusi IFRS-ide ja US GAAP-i vahel. Eriti teravalt huvitusid G20 liikmesriigid, Finantskriisi Nõuanderühm (ingl *Financial Crisis Advisory Group*) ja teised sellest, et majandusüksuste kahjumite kajastamine toimuks õigeaegselt, kuna selles nähti võimalust tuleviku kriiside ennetamiseks või vähemalt prognoosimiseks. (Project Summary... 2014)

Kogu IFRS 9 väljatöötamise ajal tehtud tiheda koostöö eesmärk FASB-iga oli jõuda IFRS ja US GAAP standardite lähendamisele, milleni reaalsuses siiski ei jõutud, kuna finantsvarade allahindluse arvestuse teemal ei suudetud kokkulepet saavutada (Pounder 2010). Lisaks tehti standardi väljatöötamisel märkimisväärselt koostööd ka erinevate huvirühmadega. IASB sai üle tuhande kommentaari huvigruppidele ning avaldas kuus eelnõud (ingl *Exposure Draft*), ühe täiendava dokumendi ja arutelu paberi. IASB viis läbi ka ulatusliku

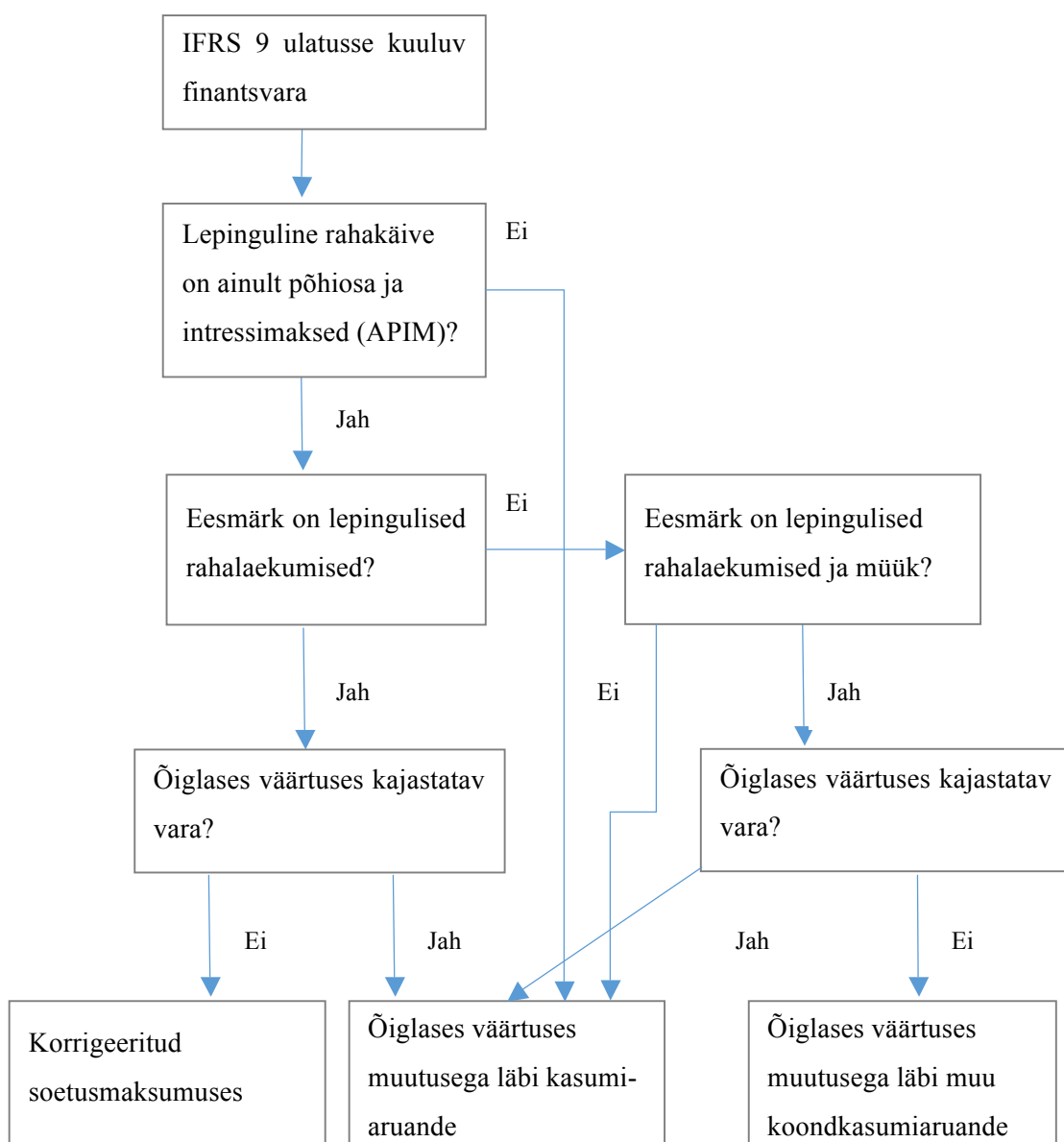
teavitamisprogrammi, mille käigus peeti sadu kohtumisi finantsaruannete valmistajate ja teiste osapooltega. Kõik huvigrupid nõustasid, et standardi uuendamine on hädavajalik tegevus. (Project Summary... 2014) Paljud arvamusiidrid, sh L. Biggins ja F. Housa (2012) on arvamusel, et uus standard IFRS 9 on suurim muudatus rahvusvaheliste standardite ajaloos.

Standardi IAS 39 puhul on teravalt kritiseeritud mitme erineva klassifitseerimiskategooria ja nendega seotud varade allahindluse mudeleid. Paljud IAS 39 rakendamise probleemid ilmnasid just finantsvarade klassifitseerimise ja mõõtmise käigus. Vastavalt huvigruppidele saadud tagasisidele, otsustas IASB, et kõige efektiivsem viis olukorda muuta on seniste kehtinud klassifitseerimis- ja mõõtmiskategooriate täielik asendamine.

2.3. Ülevaade uuest standardist ja olulisematest muutustest

Uus standard koosneb 7 peatükist ja 164 leheküljest. Standard sisaldab endas nõudeid kajastamise ja mõõtmise, väärtuse languse, kajastamise lõpetamise ja üldise riskimaandamisarvestuse kohta. Standard valmis etappide kaupa. 2009. aastal andis IASB välja finantsvarade klassifitseerimist ja mõõtmist käsitlevad peatükid. Järgmisel aastal lisandus finantskohustisi kajastav osa. See hõlmas endas ka nõudeid varjatud derivatiivide (ingl *embedded derivatives*) ja nende finantskohustiste krediidiriskis toimunud muutuste, mis määratud õiglase väärtuse opsioonidest tulenevalt, kajastamise. 2010. aastal võeti vastu ka otsus tuua uude standardisse muutmata kujul üle IAS 39-st finantsvarade ja -kohustiste kajastamise lõpetamist puudutavad peatükid. 2013. aastal lisas IASB riskimaandamisarvestuse alase peatüki ning 2014. aastal väljastati juba täielik versioon uuest standardist (IFRS 9).

Üheks olulisemaks muutuseks uues standardis oli senise klassifitseerimis- ja mõõtmiskategooriate väljavahetamine. Klassifitseerimine määrab, kuidas finantsinstrumendid finantsaruannetes kajastatud on ning kuidas neid jooksvalt kajastada tuleb. Klassifitseerimine ja mõõtmine on finantsinstrumentide raamatupidamisliku kajastamise alustala. Sellele tuginedes on loodud ka varaväärtuse languse ning riskimaandamisinstrumentide arvestuspõhimõtted. (Project Summary... 2014) IFRS 9 rakendab ühte ainsat lähenemist kõikide finantsvaratüüpide klassifitseerimiseks. Klassifitseerimise aluseks on võetud kaks kriteeriumit (vt ka Joonis 1): a) majandusüksuste ärimudel finantsvarade juhtimisel ja b) finantsvara kui lepinguline rahakäibe tunnus.

Joonis 1. Finantsvarade klassifitseerimise ja mõõtmise protsess

Allikas: (Project Summary... 2014)

Finantsvarad jagatakse kolme kategooriasse (vt Joonis 1). Rahakäibe tunnuste testiga määratakse kindlaks, kas instrumendi rahakäive koosneb ainult põhiosa- ja intressimaksetest (APIM), ning ärimudeli testimisega selgitatakse, kas ettevõttel on eesmärk hoida finantsinstrumenti ning koguda põhiosa- ja intressimakseid või on eesmärk finantsinstrumendiga kaubelda. (Whitehouse 2014)

Majandusüksuse ärimudel kirjeldab, kuidas üksus kasutab oma finantsvarasid rahakäibe tekitamiseks – kas saades lepingulisi rahamakseid, müües finantsvarasid või

mõlemat. Nagu Joonisel 1 näidatud, kajastatakse finantsvarad korrigeeritud soetusmaksumuses, juhul kui majandusüksuse ärimudeliks on koguda lepingulisi rahamakseid. Mõningane müügitgevus ei oleks antud mudeli puhul ka täielikult keelatud. Lubatud on harva esinevad või ebaolulistest summades tehtud müügid – sellisel juhul toimuks kajastamine õiglasest väärtusest muutusega kasumiaruandes. Juhul kui müügid on olulistest summades ning esineb ka lepingulist rahakäivet, peaks üksus kajastama finantsvarasid õiglasest väärtusest muutusega läbi muu koondkasumi. Samamoodi kajastatakse ka kõik teised finantsvarad, mida ei liigitata eelneva kahe mudeli alla. Ümberklassifitseerimised erinevate mudelite vahel peaksid olema väga erandlikud ning toimuma ainult siis, kui majandusüksuse ärimudel reaalselt muutub. See tagab üksuse majandusaasta aruande kasutajatele alati kättesaadava info sellest, kuidas üksus oma finantsvarasid realiseerida kavatses. Kui ümberklassifitseerimine on siiski vajalik, tuleb see IFRS 7 „Finantsinstrumendid: avalikustatav teave” reeglite kohaselt avalikustada koos detailse kirjeldusega, mis ärimudelil täpselt muutus. (Project Summary... 2014)

IFRS 9 ei teinud finantskohustiste kajastamise osas suuri muudatusi, kuna vastavalt kasutajatelt saadud tagasisidele, oldi IAS 39 poolt seatud nõuetega üldjoontes rahul. Seetõttu toodi enamik kehtinud reegleid muutmata kujul üle IFRS 9-sse. Mis oluliselt muutus, oli aga krediitkahjumite ja varade väärtuse vähenemise kajastamine. Majandusüksustelt nõutakse palju detailsemat avalikustamist tehtud allahindluste saldodes (nt kas muutus on põhjustatud krediidiriski suurenemisest või suurenenud laenamisest). (*Ibid.*)

Uuendused IFRS 9-s olid vajalikud eelkõige ainsa ja loogilise finantsvarade klassifitseerimise ja mõõtmise meetodi paikapanekuks, mis haakuks majandusüksuse ärimudeli ja rahakäibe omadustega. Selle põhjal ehitati üles tulevikkuvaatav oodatavate krediitkahjumite mudel, mis tähendab ajakohasemat laenukahjude kajastamist, rakendudes kõikidele finantsinstrumentidele, millele raamatupidamislikult väärtuse langust on võimalik leida. Lisaks on IFRS 9 puhul väga oluline ka riskimaandamisarvestuse täiendatud mudel, mis peaks paremini ühendama majanduslikku riskide maandamist raamatupidamisarvestusega. (Project Summary... 2014)

Tabel 5. Eeldatavad mõjud IFRS 9 heakskiitmisel Euroopa Liidus

IFRS 9 valdkond	Oodatav mõju			
	Arusaadavus	Olulisus	Usaldusväarsus	Võrreldavus
Finantsvarade klassifitseerimine	+	0	0	-
Õiglases väärtuses kajastamine	+	+	0	-
Liitinstrumendid	+	+	0	+
Oma krediidiriski muutused finantskohustiste õiglases väärtuses	+	-	0	-
Oodatava kadumi mudel	-	+	-	0
Riskimaandamis-instrumentide arvestus	+	0	+	-

Allikas: (Bischof, Daske 2016)

J. Bischofi ja H. Daske 2016. aasta uurimus Euroopa Liidu IFRS-ide heakskiitmisest IFRS 9 näitel tõi välja, et EL-il pole realsuselt võimalik uus finantsinstrumentide standard kehtestamata jätta, kuna kõik vajalikud kriteeriumid on täidetud. EL hindab enne uue IFRS-i heakskiitmist seda, et standard oleks õige ja õiglane, et vajalikud kvalitatiivsed kriteeriumid oleks täidetud ning teeniks Euroopa avalikke huvesid. Uuringu järeldusena (vt Tabel 5) toodi välja peamised valdkonnad, mida uus standard peaks mõjutama. Riskimaandamis-instrumentide arvestuses toimub positiivne muutus nii usaldusväarsuses kui arusaadavuses. Ka teistes valdkondades domineerib positiivne mõju.

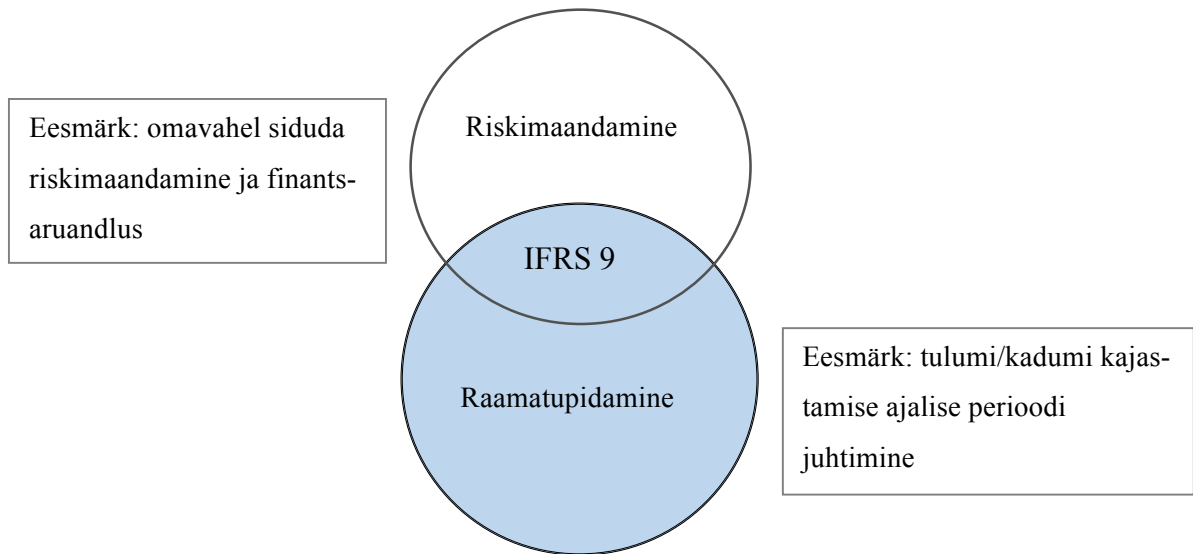
2.4. Muutunud riskimaandamisinstrumentide arvestuse põhimõtted

IFRS 9 alusel kajastatakse tuletisinstrumendid õiglases väärtuses muutusega läbi kasumiaruande, välja arvatud juhul, kui majandusüksus on otsustanud rakendada riskimaandamisarvestuse põhimõtteid ja määranud tuletisinstrumendi kui riskimaandamis-instrumendi kindlas riskimaandamissuhtes. IFRS 9-s toodud riskimaandamisarvestuse nõuded ei ole kohustuslikud, mistõttu võib majandusüksus valida, kas soovib seda lähenemist

kasutades oma finantsaruandeid koostada. Uus standard ei ole mõeldud avatud ja dünaamiliste portfelli kajastamiseks. Sellistel juhtudel peaks ettevõtte endiselt lähtuma IAS 39 reeglitest. (IFRS 9 IAS Plus 2016)

IFRS 9 sisaldab täielikult uuenenud raamatupidamisnõudeid riskimaandamis-instrumentide arvestuse osas ning toob finantsarvestuse lähemale riskijuhtimisele. Majandusüksus kasutab riskimaandamisarvestust eesmärgiga näidata finantsaruannetes, et mil määral on riskimaandamisinstrumentidega õnnestunud riske maandada. IAS 39-s kajastatud riskimaandamisarvestuse nõuded olid koostatud ajal, kui riskimaandamistegevus oli suhteliselt uus ja mitte nii laialdaselt tuntud, kui tänapäeval. Tulenevalt instrumentide järjest suuremast populaarsusest ja riskimaandamistegevuste keerukusest, otsustas IASB uuendada kõiki riskimaandamisarvestuse aspekte. Vajadusest muutuste järgi kõneles investorite pikaajaline rahulolematuse majandusüksuse riskidest ja nende maandamise efektiivsusest arusaamisel puhtalt finantsaruandes avalikustatud informatsiooni põhjal. Lisainformatsiooni saamiseks tuli tihti uurida täiendavaid mitte-auditeeritud aruandeid. Arvatakse, et uuest standardist saavad kasu majandusüksused, kes maandavad riskimaandamisinstrumentide kaudu ka mittefinantsriske. (Project Summary... 2014)

Kasutades riskimaandamisarvestust uue standardi IFRS 9 reeglite kohaselt, peaksid investorid finantsaruandeid lugedes kohe aru saama, kui efektiivne üksuse riskijuhtimine on. Uut lähenemist IFRS 9-s illustreerib Joonis 2, kus on kujutatud IASB nägemust riskimaandamise ja raamatupidamise ühisosast ning selle kauaoodatud kajastamist uues standardis IFRS 9.

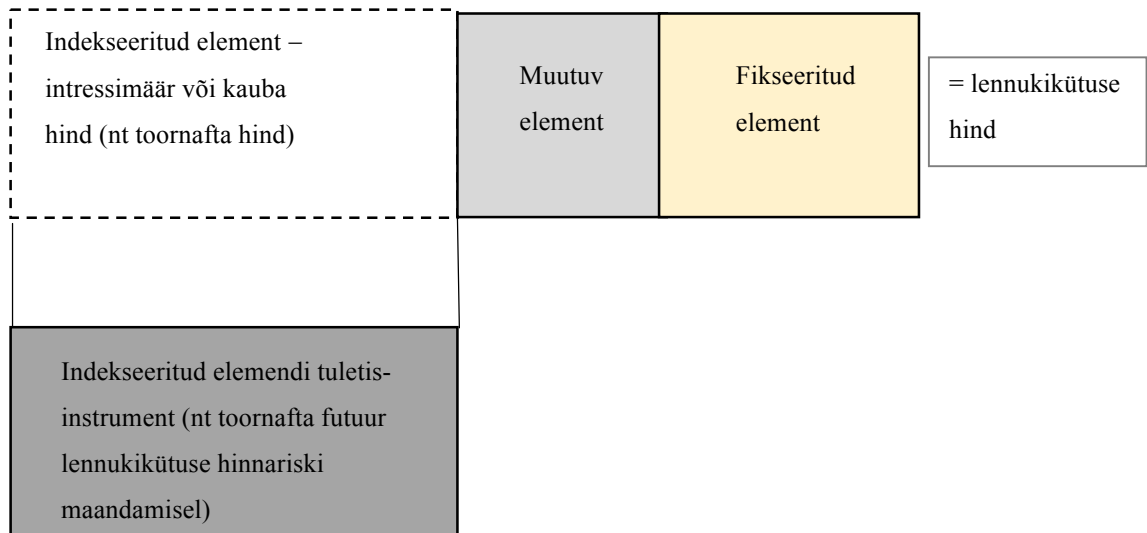

Joonis 2. Uus lähenemine riskimaandamisarvestusele

Allikas: (Snapshot: Hedge Accounting 2010)

Üheks muutuseks soovitud tulemise saavutamisel on riskikomponentide käsitlemise muutus. Kui IAS 39 lubas eri komponentide riskimaandamist kajastada vaid finantsvaradel (nt võlakirjade LIBOR komponent) ja ei lubanud seda teha mittefinantsvaradega, siis uus standard kõrvaldas sellise varade eristamise riskimaandamisarvestusel. (Need to know: Hedge... 2014) Näiteks maandades varade väärtuse riski ainult muutuva hinnakomponendi osas. Lennukikütuse hinnariski maandamisel tuleks maandada toornafta hinnamuutustest kujunevat osa, kuna teised hinnakomponendid on enamasti fikseeritud, vt lisaks Joonis 3.

Uus standard hindab, kas riskikomponenti on võimalik identifitseerida ja mõõta, kuid ei erista erinevaid varatüüpe. See muutus võimaldab üksustel kajastada oma raamatupidamises riskimaandamist sarnasemalt tegelike riskijuhtimise eesmärkidega. Raamatupidamislikust vaatenurgast vaadates tähendab mittefinantsvarade riskikomponentide kaasamine riskimaandamisarvestuses seda, et riskimaandamise efektiivsuse hindamisel saavad majandusüksused võrrelda tuletisinstrumenti õiglase väärtuse muutusi ainult konkreetse mittefinantsvara riskikomponendi vastu, mitte terve mittefinantsvara õiglase väärtuse muutuse vastu. See tähendab kõrgemat efektiivsust ja omakorda vähendab perioodi kasumi ja kahjumi volatiilsust. (Need to know: Hedge... 2014)

Joonis 3. Lennukikütuse hinna riskikomponendid

Allikas: (Snapshot: Hedge Accounting 2010)

Muutunud põhimõtete tulemusena peaks majandusüksusel olema võimalik kasutada riskijuhtimise andmeid ka raamatupidamisliku riskimaandamisarvestuse alusena. Hetkel on vastavalt IAS 39 nõudmistele vajalik eraldi ka ainult raamatupidamisspetsiifilise informatsiooni kogumine ja esitamine, mis tõestaks vastavust IAS toodud riskimaandamisreeglitele. Sellise informatsiooni täiendav kogumine ja esitamine on aruannete koostajatele väga aeganõudev. Kuigi ka uues standardis tuleb tõestada riskimaandamise kõlblikkust ja reeglitele vastavust, on võimalik rohkem ära kasutada juhtkonnapoolseid riskijuhtimisandmeid. Oodatakse, et see vähendab riskimaandamisarvestuse kajastamise analüüsile kuluvat aega ja hoiab seeläbi kokku majandusüksuse kulusid. (First Impressions... 2013)

IAS 39 ei lubanud riskimaandamist netopositsioonidele. Juhul kui majandusüksuse välisvaluutapositsioon on 20 USD, mis koosneb 100 USD nõudest ja 80 USD kohustisest, soovitakse riskimaandamist rakendada ainult riskile avatud osale ehk 20 USD-le. Kuna IAS 39 arvestust järgides see ei olnud lubatud, siis tekkis ebakõla raamatupidamise ja tegeliku riskimaandamise vahel. IFRS 9-s on riskimaandamisarvestust laiendatud ka netopositsioonidele. (Snapshot: Hedge Accounting 2010) Samamoodi oli keerukas ka riskimaandamise arvestuse rakendamine finantsinstrumentide rühmale. IAS 39 alusel finantsinstrumentide rühmale riskimaandamisarvestuse rakendamiseks tuli kindlaks teha, et iga rühma objekti riskist tulenev väärtuse muutus on proportsionaalne kogu grupi omaga. Seetõttu ei ole võimalik määrata aktsiateportfelli ühe rühmana riskimaandamissuhtesse

aktsiaindeksiga, sest iga individuaalne aktsia portfellis ei liigu turuindeksiga samas suunas ja proportsioonis. (Need to know:Hedge... 2014)

Kui majandusüksus soetab riskimaandamiseesmärgil tuletisinstrumente, kuid ei rakendata riskimaandamisarvestust, kajastatakse tuletisinstrumente kui kauplemisinstrumente. See toob aga kaasa suured kõikumised perioodi kasumis/kahjumis, mis ei pruugi ettevõtte majanduslikku olukorda tõetruult väljendada. Raamatupidamisaruannete kasutajatele ei ole riskimaandamissuhe sellisel juhul selgelt arusaadav ning paradoksaalselt võivad muutused kasumis tekitada mulje, et tegemist on väga riskantse ettevõttega, kuigi tegelikult on juhtkond just vähendanud ettevõtte riskidele avatust läbi tuletisinstrumentide. Sellest tulenevalt peaks majandusüksus oma finantsarvestust korraldades hindama, millist muljet nad aruande kasutajatele soovivad jätta.

Uuendatud riskimaandamisarvestuse mudelis on täiendatud avalikustamise põhimõtteid. Riskimaandamise avalikustamisnõuete täitmine muudab varasemalt konfidentsiaalse info aruandes avalikuks. Kui varasemalt on riskimaandamisarvestus keskendunud riskimaandamisinstrumentidele, siis nüüd on tähelepanu pööratud riskidele, mida nendega maandatakse ja mil määral. Avalikustamisnõuded sisaldavad nõudmisi riskimaandamisarvestusest tingitud mõjust ettevõtte majandusaasta aruandele ning mõjust tuleviku rahakäibe. Kogu info kasutatavate riskimaandamisinstrumentide kohta tuleb tulevikus kajastada ühe korraga majandusaastaruande vastavas lisas. (Snapshot: Hedge Accounting 2010)

Teema keerukuse tõttu jagas IASB riskimaandamisreeglite osa uuendamise kahte etappi. Üldine riskimaandamine – üks-ülehe või staatilised riskimaandamissuhted ning makro riskimaandamine (ingl *macro hedge accounting*) – dünaamiliste riskimaandamissuhete portfellid, kus finantsvarade ja -kohustiste positsioonid on pidevas muutumises. Tihti on sellised portfellid pankadel ja teistel finantsinstitutsioonidel, kelle positsioonid muutuvad iga tund. Hetkel ei ole IFRS 9 veel asendanud portfelli õiglase väärtuse riskimaandamisarvestuse reegleid, mistõttu selles osas jääb endiselt kehtima IAS 39. (Need to know: Hedge... 2014)

Riskimaandamissuhet võib kajastada vastavalt riskimaandamisinstrumentide arvestusele IFRS 9 põhjal ainult siis, kui kõik järgmised kriteeriumid on täidetud:

- 1) riskimaandamissuhe koosneb kõlblikust riskimaandamisinstrumendist ja maandatavast alusvarast;
- 2) riskimaandamissuhte alustamisel on olemas ametlik määratlus ja dokumenteeritud

riskimaandamissuhte kirjeldus koos juhtkonna eesmärgi ja strateegia, mis põhjendab riskimaandamisinstrumendi soetust;

3) riskimaandamissuhte vastab kõikidele efektiivsusnõuetele.

Varasemalt on ettevõtete jaoks riskimaandamisarvestuse rakendamisel suurimaks murekohaks olnud kõikide vajalike kvalifitseerimistingimuste täitmine. Kui kõiki tingimusi ei ole täidetud, tuli IAS 39 kohaselt riskimaandamist kajastada kohe oma kasumiaruandes või muuta oma riskimaandamisstrateegiat, et vajalikud tingimused oleksid täidetud. Uue standardi kohaselt võib riskimaandamisinstrumendi määrata riskimaandamissuhtesse ka osaliselt, näiteks 60% osakaaluga. Lubatud on määrata ka kombinatsioonid tuletisinstrumentidest ja mittetuletisinstrumentidest riskimaandamisinstrumendina ja maandatava alusvarana. (IFRS 9, §6)

Riskimaandamissuhte lõpetamisel on samuti olulisi põhimõttelisi muutusi. Kui IAS 39 alusel oli lubatud vabatahtlik riskimaandamisarvestuse lõpetamine, siis IFRS 9 seda enam ei luba. IFRS 9 alusel tuleb riskimaandamisarvestus lõpetada, kui (*Ibid.*):

- a) majandusüksuse riskimaandamise eesmärk on muutunud;
- b) alusvara või riskimaandamisinstrumendi enam ei eksisteeri või on see müüdüd;
- c) alusvara ja riskimaandamisinstrumendi vahel ei eksisteeri enam majanduslikku suhet;
- d) krediidirisk on muutunud suuremaks kui maandatav õiglase väärtuse risk (nt futuure väljastanud pank satub majandusraskustesse).

Põhimõte on selles, et raamatupidamislik riskimaandamine lõppeks üksnes koos majandusliku riskimaandamisega. IAS 39 alusel sai majandusüksus vabatahtlikult lõpetada riskimaandamisarvestuse, samal ajal kui tegelikult majanduslik riskide maandamine jätkus. See andis võimaluse raamatupidamisliku tulemusega manipuleerimiseks.

3. RISKIMAANDAMINE NAFTATURU NÄITEL

3.1. Peamised riskid naftaturul ja nende maandamine

Nafta ja naftasaadustega kauplemine on laiem termin, mis ühtaegu tähistab nii füüsilise naftalastiga tehtavaid tehinguid kui ka „paberil” olevate finantsinstrumentidega kauplemist, mille tagajärjel võib toimuda või mitte toimuda kauba tarne. Naftaturg on oma olemuselt väga keerukas, kuna ühendab endas mitmed erinevad turge: kiirturg (ingl *spot market*), *over-the-counter* ja futuuride turg. (Benigni 2007)

1960.–1970. aastail toimus naftaga kauplemine peamiselt otseste tehingute kaudu tarbijate ja tootjate vahel. Nafta hinna määrasid tootjad. Pärast esimest naftaturge raputanud šokki 1973. aastal, soovisid rafineerimistehased oma tarnekanaleid suurendada ja seeläbi riske maandada. See tõi kaasa kiirturu kujunemise, mis on tuntud ka kui füüsiliste toodete turg (ingl *physical market*). 1980. aastail tõi nafta ülepakkumine kaasa kauplemismahtude ja seeläbi konkurentsi suurenemise, mis omakorda andis hinnakujundamise võimu tootjatelt tarbijatele. Kiirturu tekkimine oli lisaks meelitanud ligi ka hulgaliselt vahendamise tegelevaid osapooli – kauplemisega tegelevaid ettevõtteid ning riskifonde, kes suurendasid turu likviidsust. (*Ibid.*)

Tulenevalt turul kaubeldava naftasortimendi laiast valikust, mis jaotuvad vastavalt kvaliteedile ja asukohale, on keeruline määrata iga konkreetse naftasordi hind. Seetõttu on valitud välja kindlad naftasordid, mida kasutatakse võrdluses teiste sortidega. Ülejäänud sortidega kauplemisel kasutatakse hinnastamisel võrdlusena väljavalitud sorte ning määratakse vastavalt hinnapremium või -alandus. Enimkasutatavad indeksid on: West Texas Intermediate (WTI) USA-s, Brent, Forties, Oseberg ja Ekofisk (BFOE) Euroopas ning Dubai ja Oman indeks Lähis-Idas. Võrdlusalused sordid peavad olema stabiilselt kaubeldavad, piisavate tootmismahutudega, kvaliteetsed ning edasimüügipiiranguteta. (Benchmarks... 2014)

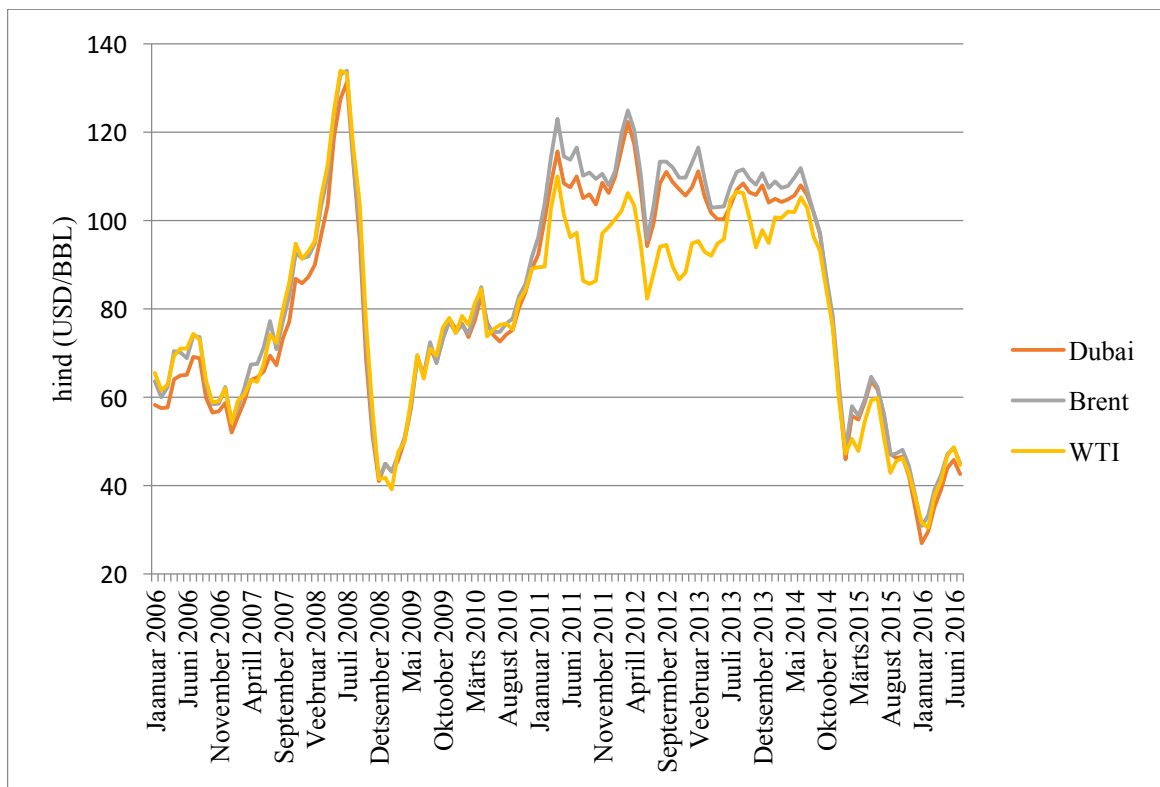
West Texas Intermediate – on hele ja magus toornafta, mis toodetud USA-s ning saab oma hinna USA kauplemiskeskuses Cushingis, Oklahomas. WTI-d kasutatakse võrdluseks

teiste USAs toodetud naftasortide ning ka Kanada, Mehhiko ja Lõuna-Ameerikas toodetud naftaga. (Benchmarks... 2014) Chang *et al* on oma 2010. aasta uurimuses tõestanud, et WTI ja Brent indekse vahel valitseb oluline asümmeetria heleda toornafta kategoorias. Uurimusega leiti ka olulisi asümmeetrilisi kõrvalmõjusid teiste suurte turgudega.

BFOE (Brent) – on kõige laialdasemalt kasutatav globaalne indeks, mis sisaldab nelja erinevat heledat toornaftat, mis on toodetud Põhjameres. Brenti kasutatakse heleda, magusa toornafta hindamisel mitte ainult Euroopas toodetud nafta puhul, vaid ka Vahemere, Aafrika, Austraalia ja teatud Aasia riikides. (*Ibid.*)

Dubai ja Oman – Lähis-Ida ja Aasia turule eksporditava toornafta võrdlusaluseks hinnaks kasutatakse tihti Dubai ja Omani naftahindade keskmist. Dubai enda toornafta tootmine on viimastel aastakümnetel pidevalt vähenenud ja Omani naftat on seetõttu võrdluses asendusena kasutatud. (*Ibid.*)

Joonisel 4 illustreeritud tugev seos Brent, Dubai ja WTI indekse vahel tõestab, et naftahind ei ole niivõrd mõjutatud kohalikest teguritest kui terve maailmaturu muutustest. Nafta turuhinnad on tugevalt mõjutatud majandus ja geopoliitilistest sündmustest. Olulisemad hinnalangused on olnud põhjustatud sellest, kui OPEC kärpis naftatootmist 4,2 miljoni barreli võrra päevas aastatel 2000–2001, mis tõi kaasa naftahinna tõusu. 2001. aasta 11. septembri terrorirünnakud ja sellele järgnenud sõjaväeline tegevus Iraagis tõi aga alates 2003. aastast kaasa hinnalanguse. (Kang, Yoon 2009) Peale 2003. aastat hakkas naftahind stabiilselt tõusma, kuni 2007. aastal alanud finantskriis hinna 40 dollari piirimaile tagasi tõi. Viimase aastakümne suurimad naftahinna muutused on põhjustanud järjest suureneva hulga nafta turulepaskamine, mille tulemusena langes naftabarreli hind 2016. aasta jaanuaris esimest korda pärast 2003. aastat alla 30 dollari.

Joonis 4. 2006 – 2016 toornafta hinnaindeksite muutus

Allikas: Autori koostatud (Lisas 1 toodud andmete põhjal)

2015. aastal kuulutas ligikaudu 40 nafta ammutamisega tegelevat ettevõtet madala naftahinna tõttu välja pankroti ning üleüldiselt on sektoris toimunud suur investeringute külmutamine ning kulude kokkuhoid. Kui oletada, et naftapuurimisega tegeleval ettevõttel on käes varud hinnaga 35 USD/BBL ning vastavalt rahvusvahelistele standarditele tuleb varud hinnata madalamana kas neto realiseerimisväärtuses või soetusmaksumuses, siis tooks naftahinna edasine langemine 20 USD/BBL-ni kaasa olukorra, kus ettevõtte peaks kajastama perioodi raamatupidamisaruannetes suure kadumi. Maandades riske tuletisinstrumentidega, on võimalik vastukaaluks kajastada tulum tuletisinstrumentidest ning seeläbi suur raamatupidamislik kadum ära hoida. (Pathak 2015)

Vastavalt Maailmapanga 2016. aasta prognoosile, tõuseb naftabarreli hind 2018. aastaks 53,9 dollarini (World Bank 2016). Ka Eesti kütteõlitootja Eesti Energia on oma tulevikuväljavaadetes üsna samal arvamusel, eeldades barrelihinna tõusu üle 50 dollari. Alla 40 dollari langeda võiva nafta barrelihinna riski maandamiseks on Eesti Energia kasutanud

finantsinstrumente: *swap*-tehinguid ja optioone (Eesti Energia II... 2016). Mida madalam on naftahind, seda olulisemaks muutuvad finantsinstrumentide kasutamine ja tulevikutehingud. Rahvusvahelise Energiaagentuuri andmeil jätkub nafta ületootmine ka lähiaastatel ning sellele probleemile selget lahendust näha ei ole. (Rahvusvaheline Energia... 2016) 2016. aasta suvel saavutatud 50 dollariline barrelihind tõestas, et kohe kui ületatakse teatud tase, hoogustub ka tootmine ning pakkumise kasvu tõttu hakkab hind uuesti langema.

Aktiivne kiirturu olemasolu naftaturul suurendab konkurentsi, kuid toob paratamatult kaasa ka volatiilsemad hinnad ning seeläbi hinnariski suurenemise kõikide osapoolte jaoks. Lisaks on naftalepingutele spetsiifiliseks tunnuseks nende sõlmimise, kauba laadimise ning kohaletoometamise ja mahalaadimise vahel oluline ajaline nihe, mis tuleneb nafta geograafilisest paiknemisest. Seepärast on naftaäris väga olulisel kohal riskimaandamise tehnikad (ingl *hedging techniques*), mille eesmärk on kaitsta olemasolevat füüsilist kaupa hinnamuutuste eest ja tagada stabiilsem rahakäive. Seda saavutatakse läbi tuletisinstrumentide. (Johnson 2010)

Tuletisinstrumentidega kaubeldakse *over-the-counter* turul ning ametlikul futuuride börsil. *Over-the-counter* turud on limiteeritud osalejate arvuga turud, kus enamasti teevad tehinguid suuremad ettevõtted. Kuigi selline turg on reeglina paindlik, siis on olemas ka suur hulk standardiseeritud lepinguid. Kuna *over-the-counter* turg on läbipaistmatu, ei ole tegelikult teada ka reaalse tehingute mahud. Erinevalt *over-the-counter* turul toimuvatest tehingutest on futuuride lepingud standardiseeritud ning neid ei saa muuta. Kaks suurimat futuuride börsi on New York Mercantile Exchange (NYMEX) New Yorgis ja InterContinental Exchange (ICE) Londonis, kus kaubeldakse kahe suurima toornafta futuuride lepinguga ICE Brent ja Nymex WTI. Esimene neist on aegumistähtajal rahas realiseeritav ning teine füüsiliselt realiseeruv. Futuuriturgude suure likviidsuse ja osalejate hulga tõttu on nad hinnakujundajad, aga *over-the-counter* turg ning kiirturg on hinnavõtjad. Tabelis 6 on toodud näide NYMEX futuuri kasutamisest bensiini hinnariski maandamisel.

Tabel 6. Näide futuuride kasutamisest bensiini hinnariski maandamisel (s/gal)

Näitaja	Hetke väärtus	Hind langeb	Hind tõuseb
Bensiini omamaksumus ja transpordikulud kokku	84		
Bensiini turuhind	92	60	110
Tulemus ilma riskimaandamiseta		-24	+26
NYMEX futuuri hind	80	48	98
Tuletisinstrumenti tulum/kadum		+32	-18
Tulemus kasutades tuletisinstrumente		+8	+8

Allikas: Autori koostatud

Nafta ja vedelkütuste hindu kajastatakse maailmaturul USA dollarites ja mõõtühikutes, mistõttu on nimetatud valuutat ja ühikuid kasutatud kõikides magistritöö näidetes. Oletame, et ettevõtte soovib müüa varasemalt hinnaga (omamaksumus koos transpordikuludega) 84 s/gal kohta soetatud bensiini. Kohese müügi korral teeniks ettevõtte ilma riskimaandamist kasutamata tehingu pealt tulum $92 - 84 = 8$ s/gal kohta, kuna hetke turuhind on 8 senti kõrgem kui on bensiini omamaksumus koos transpordikuludega (vt Tabel 6). Tulenevalt naftaturu spetsiifikast esineb aga tehingute sõlmimise ja tegeliku tarne vahel oluline ajaline nihe, kuna reeglina asuvad kaup ja ostja geograafiliselt erinevates paikades. Juhul kui tehingu toimumise ajaks on hind langenud 60 s/gal kohta, oleks ettevõtte kadum 24 s/gal kohta, kuna tehinguga kaasnevad kulud on endiselt 84 s/gal. Hinnatõusu korral oleks aga võimalik tulum $110 - 84 = 26$ s/gal. Kui ettevõtte soov on oma riske maandada ning kindlustada hetkeseisuga teenitav 8-sendiline tulum ka tehingupäeval, tuleks selleks kasutada tuletisinstrumente. Müügilepingu sõlmimise päeval kaupleb NYMEX börsil bensiini futuur hinnaga 80 s/gal kohta. Ettevõttel on pikk positsioon (ingl *long position*) naftavarudes, mis tähendab seda, et füüsilised varud on juba soetatud ja hinnariski maandamiseks tuleb võtta lühike futuuride positsioon (ingl *short position*) ehk futuure müüa (kasutusel ka termin „lühikeseks müüma” ingl *sell short*). Müües futuure hinnaga 80 s/gal kohta, saadakse hinnalanguse korral tulum tuletisinstrumentidest $80 - 48 = 32$ s/gal kohta. Bensiini müügist saadav kaotus, kui turuhind on tehingupäeval 60 s/gal kohta on $60 - 84 = 24$ s/gal kohta. Võttes arvesse nii bensiini kui futuuride realiseerimise tulemust, on ettevõtte teeninud tehingu pealt tulum 8 s/gal kohta.

Täpselt samasugune on lõpptulemus ka bensiini turuhinna tõusu korral, ainsa vahega, et kadumit tekitab tuletisinstrument ning tulumit füüsiline kaup. Toodud näites on tegemist täiusliku riskimaandamisega, kuna futuuride hind ja bensiini turuhind liikusid täpselt samas proportsioonis. Reaalsel turul kohtab seda aga väga harva, kuna kaks turuhinda ei liigu täiuslikus korrelatsioonis ning ajalised erinevused ja muud mõjutused tekitavad liikumistes erisusi.

Börsid on kõige suuremad ja likviidsemad naftaturud, kus kauplemismahud ulatuvad rohkem kui 500 miljoni barrelini päevas, samas kui tegelikud päevased tootmismahud ulatuvad 84 miljoni barrelini päevas. Selle on taganud madalad sisenemisbarjäärid, mis on meelitanud börsidele väga palju osapooli, sealhulgas panku ja riskifonde, mis panustavad hinnamuutustele ja teenivad tulu spekulatsioonil ilma füüsilise tarneta. (Chkili *et al* 2014) Kaubabörside finantseeritust aina suurendades on jõutud olukorrani, kus kauba hind ei kujune enam puhtalt esmasest pakkumise ja nõudluse olukorrast, vaid ka kaubaderivatiivide kauplemisest ja finantsinvestorite tegevusest. Creti *et al* 2013; Silvennoinen ja Thorp 2013; Vivian ja Wohar 2012; Dwyer *et al* 2011; Domanski ja Heath 2007 on olukorda uurinud ja analüüsinud suureneva finantseerituse mõju naftaturul hinnavolatiilsusele ja edasikandumisele. Naftakauplemismehhanismidel on veel arengu- ja laienemisruumi, kuna tootmispiirkonnad ja tarbijad asuvad erinevates asukohtades ning sellega kaasnevad riskid ja tehingute eripära ei kao kuhugi. Chkili *et al* (2014) on oma uurimusest järeldanud, et toornafta hinda on võrreldes positiivsete šokkidega (nt uute leiukohtade avastamine, tehnoloogia ja majanduse areng) mõjutanud eelkõige sellised negatiivsed šokid turul nagu majanduslangus ja sõjad.

Viimaste aastate naftahindade ja valuutakursside suur volatiilsus on sundinud ka suur-ettevõtteid oma raamatupidamisarvestust muutma. Venemaa naftafirma Rosneft läks riskimaandamisinstrumentide arvestuse erireeglile üle 2014. aasta oktoobris, sooviga anda finantsaruannete kasutajatele täpsem ülevaade avalduvatest riskidest, pärast seda kui rubla kurss dollari vastu oluliselt nõrgenes. Oluline osa Rosnefti finantsvaradest on seotud rubladega, mistõttu on ettevõtte eesmärk näidata valuutakursi kadumeid alles siis, kui need on realiseerunud, ning kasutada võimalust senikaua osaliselt kajastada kadum koondkasumiaruandes. Sellisel raamatupidamisarvestuse muutusel on reaalne mõju aktsionäridele, kuna dividendide jaotus arvutatakse aasta puhaskasumi pealt ning see võimaldab maksta suuremaid dividende. (Adams *et al* 2015)

Panaretou, Shackleton'i ja Taylor'i 2012. aasta uurimusest oli näha, et naftaga tegelevatest firmadest kasutas tuletisinstrumente 87%. Tõestust leidis ka hüpotees, et IFRS alusel riskimaandamisarvestust järgivate ettevõtete puhaskasum on aastate lõikes stabiilsem ning prognoositule lähemal ning positiivsed mõjud erireegli kasutuselevõttust domineerivad. Samas olukorras olnud ettevõtted, kes ei kvalifitseerunud riskimaandamisinstrumentide arvestuse rakendamiseks, olid volatiilsema kasumiga ning nende perioodi finantsaruanded sisaldasid rohkem kasutajaid eksitavaid faktoreid.

3.2. Riskimaandamisstrateegia valik

Järgnevalt võrreldakse näidisülesande põhjal tuletisinstrumentide kajastamist IAS 39 ja IFRS 9 põhimõtete järgi, juhul kui ettevõtte kasutab riskimaandamisarvestuse erireeglit ning juhul kui seda ei tehta.

Naftakauplemisega tegeleval ettevõttel ABC on 31. detsembri seisuga kajastatud varudena 500 000 barrelit toornaftat. Ettevõtte sõlmis 31. detsembril lepingu 500 000 barreli Brent toornafta müümiseks eeldatava tarnetähtajaga 12. veebruar. Nafta müügihind kujuneb vastavalt sõlmitud lepingule Platts Brent indeksi järgi tarnekuupäeval. Varude väärtus 31. detsembril on 52,00 USD/BBL. Ettevõtte ABC soovib hinnariski maandada kasutades tuletisinstrumente. Lisaks tehingu sõlmimis- ning toimumiskuupäevale on esitatud informatsioon ka 31.01.X0+1 seisuga. Näidisülesande lähteandmed vastavatel kuupäevadel on toodud tabelis 7.

Tabel 7. Näidisülesande lähteandmed (USD/BBL)

Näitaja	31.12.X0	31.01.X0+1	12.02.X0+1	Hinnamuutus perioodil 31.12.X0-12.02.X0+1
Brent nafta Platss turuhind	52,00	53,00	51,83	-0,17
ICE Brent aprilli futuur	52,44	53,44	52,27	+0,17

Allikas: Autori koostatud

Esimese ülesandena enne tehingute kirjendamist raamatupidamises, peaks ettevõtte raamatupidamisosakond koostöös riskimaandamisosakonnaga määrama kindlaks riskimaandamise eesmärgi ja sellest tulenevalt raamatupidamises kajastamise korra. Peamine küsimus on, milline on ettevõtte ABC riskile avatus füüsilise toornafta hinnamuutuse suhtes? Selle saab välja selgitada vastates järgmistele kontrollküsimustele:

- 1) Milline on ettevõtte positsioon? – Ettevõttel on pikk positsioon naftavarudes, kuna omab füüsiliselt eelnevalt soetatud toornaftat, mida müüakse muutuva turuhinna (ingl *floating price*) alusel.
- 2) Kui suur on ettevõtte avatus riskile? – Füüsilise kauba hinnamuutusele avatus on 500 000 barrelit, mis on lepingus fikseeritud müüdav kogus. Hinnariskile avatus on seotud Brenti nafta hinnaindeksi muutusega. Olukorras, kus toornafta turuhind langeb tarne hetkeks alla 52,00 USD/BBL, on tehing ettevõttele kahjumlik.
- 3) Mis hetkest on ettevõtte riskile avatud? – Ettevõtte on riskile avatud alates kauplemisslepingu allkirjastamise hetkest ning hinnarisk lõpeb tarnekuupäeval.
- 4) Mis on riskimaandamise eesmärk? Kas ettevõtte peaks riskide maandamiseks kasutama õiglase väärtuse või rahakäibe riskimaandamisinstrumenti? – Muutuva hinnaga alusvara ostu või müügi puhul muutub oodatav tuleviku rahakäive vastavalt riskile avatud olemisest. Sellistel juhtudel kasutatakse enamasti rahakäibe riskimaandamisinstrumente, kuna ettevõtte soovib maandada riski, et tulevikus makstakse või saadakse erinev rahasumma võrreldes käesoleva hetkega. Kuna näidisülesandes on varude müük kokkulepitud ning ettevõtte ABC ootab nõude laekumist tarneperioodil veebruaris, tuleks tuletisinstrument kajastada, kui rahakäibe riskimaandamisinstrument. Juhul kui ettevõtte oleks huvitatud ainult alusvara bilansilise väärtuse kaitsmisest ning eesmärk oleks õiglase väärtuse langemisest tuleneva kadumi vältimine, oleks põhjendatud tuletisinstrumenti õiglases väärtuses riskimaandamisinstrumendina klassifitseerimine. Sama tuletisinstrument võib olla vastavalt eesmärgile, kas rahakäibe või õiglase väärtuse riskimaandamisinstrument.

Tuvastatud riskimaandamispositsioon ettevõtte jaoks on pikk positsioon füüsilistes varudes, mida on otsustatud maandada müües futuure. Ettevõtte saab õiguse müüa naftat futuuri hinnaga ja omandab tuletisinstrumentide osas lühikese positsiooni (ingl *short position*). Juhul kui toornafta turuhind langeb, teenib ettevõtte tulu futuuride realiseerimisest, mis tasandavad varude väärtuse vähenemisest tuleneva kadumi. Ettevõtte eesmärk on

garanteerida nafta hetke turuhinnaga müük, tarnega 41 päeva hiljem, mis on piisavalt pikk aeg olulisteks hinnamuutusteks.

Müües 500 futuuride lepingut, on ettevõtte jaoks varude hinnarisk täielikult kaetud, kuna üks futuurleping sõlmitakse 1000 barreli kohta. Vastavalt lepingulistele tingimustele on hinnastamise alus tarnekuupäeva 12. veebruari Brent nafta turuhind. Sellest tulenevalt tuleks ettevõttel ABC valida ICE börsil pakutav Brent aprilli futuurleping, mille viimane kauplemispäeva on veebruari lõpus, kuna see hõlmab lepingulist hinna- ja tarneperioodi. Riskimaandamisega tuleks alustada kohe pärast lepingu sõlmimist, sest muidu võib tekkida olukord, kus riskimaandamisega alustamise hetkeks on turuhind juba tõusnud ning riskimaandamisinstrument kaotab sellega oma efektiivsust. Efektiivse riskimaandamise korral loodab ettevõtte ABC saada toornafta eest hinda 52,00 USD/BBL ehk lepingu sõlmimise kuupäeval kehtinud turuhinda (Platts Brent indekshinda).

3.3. Riskimaandamisarvestuse erireegel – IAS 39 vs IFRS 9

Tehingu sõlmimisel dokumenteerib ettevõtte riskimaandamisinstrumentide ja maandatavate objektide omavahelise suhte, riskimaandamise eesmärgid ja erinevate riskimaandamistingute sooritamise strateegia. Samuti dokumenteeritakse ja testitakse nii tehingu sõlmimisel kui ka jooksvalt seda, kas riskimaandamistingutes kasutatavad tuletisinstrumentid on efektiivsed maandatavate objektide rahakäibe muutuste tasaarveldamisel.

3.3.1. Efektiivsuse hindamine

IAS 39 alusel peab riskimaandamissuhe vastama 80–125% efektiivsusnõudele nii edasi- kui tagasiulatuvalt. See tingimus on ettevõtete jaoks olnud üks peamine riskimaandamisarvestusele üleminekut takistavaid tingimusi. IAS 39 ei määra ühest reeglit riskimaandamissuhte efektiivsuse arvutamiseks. Valitud meetod peaks tulenema kasutatavast riskimaandamisstrateegiast. Näidisülesande andmete põhjal on tabelis 8 kontrollitud riskimaandamissuhte efektiivsust tagasivaatavalt, kuna riskimaandamine oli lühiajaline ja realiseerunud tulemus on teada. Vastavalt tabelis 7 toodud andmetele oli tulum

riskimaandamisinstrumendilt 0,17 ja kadum alusvaralt 0,17, mistõttu on tasaarvestamise suhe $0,17/0,17 = 100\%$. Näiteülesande riskimaandamissuhe on kõrge efektiivsusega ning IAS 39 poolt nõutud 80–125% määr on täidetud. Juhul kui efektiivsus langeks määratud vahemikust väljapoole, tuleks raamatupidamises riskimaandamisarvestus kohe lõpetada (vt lisaks Tabel 8).

Tabel 8. Tagasivaatav riskimaandamissuhte efektiivsuse hindamine IAS 39 põhjal

Näitaja	Brent nafta turuhind	ICE Brent futuur
31.12.X0 (USD/BBL)	52,00	54,44
12.02.X0+1 (USD/BBL)	51,83	52,27
Tulemus (USD/BBL)	-0,17	+0,17
Riskimaandamissuhte efektiivsus-määr	100%	
Riskimaandamissuhe	1:1	

Allikas: Autori koostatud

Üks olulisemaid muudatusi IFRS 9 riskimaandamisinstrumentide arvestuses on IAS 39 nõutud 80–125% efektiivsuslävendi eemaldamine. See tähendab, et kui raporteerimisperioodi lõpus oli riskimaandamissuhe 70% ulatuses efektiivne, tuleb tulum/kadum 30% ulatuses kajastada perioodi kasumiaruandes. Kuid see ei tähenda tingimata, et riskimaandamissuhte pole võimalik riskimaandamisarvestuse erireegli järgi kajastada nagu olukord IAS 39 kriteeriumite põhjal oli. Selleks et IFRS 9 alusel rakendada riskimaandamisarvestust, peavad olema täidetud järgmised kriteeriumid (Need to know: Hedge... 2014):

- a) Esineb majanduslik suhe alusvara ja riskimaandamisinstrumendi vahel, st et oodatud on üksteist tasaarveldav mõju õiglasele väärtusele (toimub vastassuunaline liikumine väärtustes).
- b) Krediidiriski enda mõju ei põhjusta õiglase väärtuse muutusi nii riskimaandamisinstrumendi kui alusvara puhul.

Näidisülesandes on nafta ja naftafutuuri vahel olemas majanduslik suhe ning esimene kriteerium on täidetud. Samuti eeldame, et sõlmitud müügilepingust ning futuurlepingust olulist krediidiriski ei teki ning kõik osapooled on võimelised oma kohustusi täitma. Lihtsate

riskimaandamissuhete puhul on IFRS 9 alusel võimalik ettevõttel läbi viia kvalitatiivne test, kus hinnatakse kriitiliste tegurite vastavust. Näidisülesande testi tulemused on toodud tabelis 9.

Tabel 9. Lihtsa riskimaandamissuhte kvalitatiivne hindamine

Kriitiline tegur	Alusvara	Tuletisinstrument	Omavahel vastavuses
Maandata risk: hinnarisk	Brent toornafta	Brent toornafta futuurleping	Jah
Periood	Veebruar X0+1	Veebruar X0+1	Jah
Maht (BBL)	500 000	500 000	Jah

Allikas: Autori koostatud

Juhul kui alusvara ja riskimaandamisinstrumendi vaheline majanduslik suhe muutub ja ettevõtte sooviks sellest tulenevalt oma riskimaandamissuhet tasakaalustada on see nüüdsest IFRS 9 alusel võimalik. Ettevõtte saab muuta kas alusvara või tuletisinstrumendi mahtu, ilma et loodud riskimaandamine katkeks. Selline vajadus võib esineda pikaajaliste riskimaandamiste korral, kus turul toimunud muutuste tõttu võib alusvara ja tuletisinstrumendi omavaheline sõltuvus muutuda. IAS 39 alusel pidi sellises olukorras esialgse riskimaandamissuhte lõpetama ning dokumenteerima täiesti uue riskimaandamise alustamise. Oodatakse, et IFRS 9 tutvustatud tasakaalustamisvõimalusega on toodud raamatupidamislik kajastamine lähemale tegelikule riskijuhtimise tööle, kus kõrgema efektiivsuse saavutamiseks hinnatakse koguseid sagedamini ümber. (Hedge Accounting... 2014)

Efektiivsuse hindamise tulemusena on ettevõtte ABC kvalifitseeruv riskimaandamisarvestuse erireegli rakendamiseks ning määratlenud tuletisinstrumendi rahakäibe riskimaandamisinstrumendina, mille eesmärk on maandada vedelkütuste hinna muutumise riski.

3.3.2. Tuletisinstrumentide kajastamine

Tuletisinstrumente kajastatakse esmasel arvelevõtmisel õiglases väärtuses tuletisinstrumendi lepingu sõlmimise kuupäeval ja hinnatakse edaspidi ümber nende õiglasele väärtusele. Väärtuse muutusest tekkinud tulumi või kadumi kajastamise meetod sõltub sellest, kas tuletisinstrument on määratletud riskimaandamisinstrumendina ja kui on, siis maandatava

objekti olemusest.

Nii IAS 39 kui ka IFRS 9 järgi toimub tuletisinstrumentide arvelevõtt ühte moodi ning erisusi ei esine. Passivas kajastatakse futuurlepinguga võetud kohustus müüa kaup tulevikus (nafta turuhind 31.12.X0 * kogus) ning aktivas kajastatakse tuletisinstrumenti väärtus ehk summa, mida ettevõtte müügist saab (nafta futuuri hind 31.12.X0 * kogus). Nende kahe väärtuse vahe krediteeritakse vastaval kontraaktiva kontol. Vastavalt tabelis 7 toodud lähteandmetele oli 31.12.X0 Brent nafta turuhind 52,00 USD/BBL ning ICE Brent naftafutuuri hind 52,44 USD/BBL.

31.12.X0 IAS 39 ja IFRS 9

D: Tuletisinstrumentid (aktiva konto)	26 220 000 (52,44 * 500 000)
K: Tuletisinstrumentid (passiva konto)	26 000 000 (52,00 * 500 000)
K: Futuuride preemia (kontraaktiva konto)	220 000

Börsimaakler nõuab kõikide futuurlepingute sõlmimisel esialgse deposiitmakse tegemist vastavalt futuurlepingute mahule. Futuurlepingute eest ei tasuta kunagi täielikku hinda. Juhul kui futuuride turuhind muutub, tuleb teha kas täiendavaid sissemaksid või teostatakse väljamakseid maaklerilt futuuri omanikule. Oletame, et antud näites on määraks 4000 USD lepingu kohta (4 000 USD/tk * 500 tk = 2 000 000 USD).

31.12.X0 IAS 39 ja IFRS 9

D: Deposiit futuuride eest (aktiva) (ingl <i>Margin account</i>)	2 000 000
K: Raha ja raha lähendid	2 000 000

Tuletisinstrumenti arvele võtmisel IAS 39 ja IFRS 9 vahel erinevusi ei esine nagu näha ka lisa 2 toodud IAS 39 ja IFRS 9 31.12.X0 seisuga bilansside võrdlusest. Nii alusvara kui tuletisinstrument kajastatakse bilansipäeva seisuga õiglasel väärtuses. Toodud näites on toornafta varud bilansis õiglasel väärtuses juba kajastatud ning arvele võetakse tuletisinstrument, millega suureneb nii bilansi aktiva kui passiva pool. Reaalne raha liikumine toimub ainult börsimaaklerile tasutud futuurlepingute deposiidi ulatuses.

Riskimaandamise tuletisinstrumentide kogu õiglast väärtust liigitatakse kas pikaajalise vara või kohustisena, kui alusvara järelejäänud realiseerumise periood on pikem kui 12 kuud. Liigitamine lühiajalise vara või kohustisena toimub, kui alusvara järelejäänud realiseerumise periood on lühem kui 12 kuud. Näites on realiseerumise periood alla 12 kuu ning seetõttu

kajastatakse tehingud lühiajalisena vastavalt käibevara ning lühiajaliste kohustiste koosseisus (vt ka Lisa 2).

3.3.3. Õiglase väärtuse muutuse kajastamine

Oletame, et ettevõtte ABC peab esitama omanikele igakuiseid finantsaruandeid. Esimene aruandlusperiood pärast tehingu sõlmimist on sellisel juhul 01.01–31.01.X0+1 ning bilansipäev 31.01.X0+1 (vt Lisa 3). Ettevõttel tuleb bilansipäeva seisuga kindlaks määrata maandatava alusvara ja riskimaandamisinstrumendi õiglase väärtus. Alusvara õiglase väärtus on Brent nafta Platss turuhind. Riskimaandamisinstrumendi õiglase väärtus on ICE Brent futuuri turuhind.

Tabel 10. Turuhinna muutus perioodil 31.12.X0-31.01.X0+1 (USD/BBL)

Näitaja	31.12.X0	31.01.X0+1	Muutus
Brent nafta Platss turuhind	52,00	53,00	+1,00
ICE Brent aprilli futuur	52,44	53,44	+1,00

Allikas: Autori koostatud

Platts Brent toornafta hind on tõusnud 1 USD, mistõttu varude õiglase väärtuse kogumuutus ettevõtte ABC jaoks on 500 000 USD. Selle kajastamisel ei esine standardite vahel erinevusi.

IAS 39 ja IFRS 9

D: Varud	500 000
K: Müüdü toodangu omamaksumus	500 000

Futuuri väärtus kasvas 1 USD/BBL ehk kui ettevõttel ABC oli 500 lepingut, millest igaks 1 000 BBL, on kogu väärtuse muutus 500 000 USD, mis tuleb kajastada perioodi koondkasumiaruandes.

IAS 39 ja IFRS 9

D: Rahakäibe riskimaandamisinstrumentide ümberhindlus (koondkasumiaruanne)	500 000
D: Tuletisinstrumentid (aktiva)	500 000 $((53,44 - 52,44) * 500\,000)$
K: Tuletisinstrumentid (passiva)	500 000 $((53,00 - 52,00) * 500\,000)$
K: Deposiit futuuride eest (aktiva)	500 000

IAS 39 ja ka IFRS 9 alusel määratletud rahakäibe riskimaandamisinstrumendi efektiivse osa muutused kuuluvad kajastamisele läbi perioodi koondkasumiaruande (vt Lisa 4). Riskimaandamisarvestuse eeliseks tavapärase kajastamise ees on võimalus tuletis-instrumentide tulum/kadum kajastada muus koondkasumiaruandes, kuni tuletisinstrument on realiseerimata ning seejärel see ümberklassifitseerida kasumiaruandesse. Kuna näidisülesande riskimaandamissuhte efektiivsus (leitud jaotises 3.3.1.) on 100%, kajastatakse kogu tulemus koondkasumiaruandes ning ebaefektiivse osa kajastamist perioodi kasumiaruandes ei esine. Kui riskimaandamisinstrument aegub või müüakse või kui maandamine ei vasta enam riskimaandamisarvestuse kriteeriumidele, jääb omakapitalis (muus koondkasumiaruandes) sisalduv kumulatiivne tulum või kadum omakapitali ja kajastatakse kasumiaruandes eeldatava tulevikusündmuse lõplikul kajastamisel. Kui prognoositava tehingu toimumist enam ei eeldata, kajastatakse omakapitalis sisalduv riskimaandamisinstrumendi tulum või kadum kasumiaruandes kohe saldeeritult muu äritulu või muu tegevuskuluna.

3.3.4. Tehingu realiseerumine

Kõik futuurlepingud tuleb lõpetada kas füüsilise kauba tarnega, rahalise maksega või tasaarveldava lepinguga. Riskimaandamisinstrument tuleb realiseerida nii, et kõik füüsiliste varude kadumid on võrreldavad futuuride hinnamuutustest saadava tulumiga. Oletame, et ettevõtte ABC otsustas tasaarveldada oma futuurid vastupidise lepinguga. Tarnekuupäevaks sai 12. veebruar, mil vastavad turuhinnad olid järgmised: Platts Brent naftahind 51,83 USD/BBL ja ICE Brent aprilli futuur 52,27 USD/BBL (vt ka Tabel 7).

Vastavalt perioodi 01.01–12.02.X01 õiglase väärtuse muutustele tuleb teha järgmised kanded õiglase väärtuse muutuse kajastamiseks:

12.02.X0+1 IAS 39 ja IFRS 9

D: Müüdüd toodangu omamaksumus	585 000
K: Varud	585 000 $((53,00 - 51,83) * 500\ 000)$

Pärast kande tegemist on varude väärtus tehingupäeva seisuga bilansis 25 915 000 USD (vt Lisa 5). Väärtus vähenes võrreldes eelmise bilansipäevaga tulenevalt turuhinna langusest 585 000 USD.

Perioodi 01.02–12.02.X01+1 tuletisinstrumentide tulum on $(53,44 - 52,27) * 500\ 000 = 585\ 000$ USD. 53,44 USD/BBL on 31.01.X0+1 futuuride väärtus ning 52,27 USD/BBL on tehingupäeva futuuride turuhind. Veebruarikuu tulumi kajastamine toimub sarnaselt jaanuarikuu omale. Jaanuari kadum (500 000 USD), mis tulenes futuuride hinnatõusust on juba raamatupidamises kajastatud (vt Lisa 4), mistõttu tuleb kajastada veel vaid veebruari tulum 585 000 USD. Tuletisinstrumentide õiglase väärtuse muutus tehingupäevale eelnevalt on järgmine:

IAS 39 ja IFRS 9

D: Deposiit futuuride eest (aktiva)	585 000
D: Tuletisinstrumentid (passiva)	585 000 <i>((53,00 - 51,83) * 500 000)</i>
K: Tuletisinstrumentid (aktiva)	585 000 <i>((53,44 - 52,27) * 500 000)</i>
K: Rahakäibe riskimaandamisinstrumentide ümberhindlus (koondkasumiaruanne)	585 000

Ettevõtte ABC müüs tehingupäeval futuurid hinnaga 52,44 USD/BBL, mis oli 31.12.X0 seisuga futuuri väärtus. Tehingu hetkeks on futuuride turuhind langenud 52,27 dollarile barreli kohta, mistõttu on futuuride realiseerimine ettevõtte jaoks tulus. Ettevõtte ABC teenis futuure realiseerides kokku tulumi $52,44 - 52,27 = 0,17$ USD/BBL. Oletame, et futuuride positsiooni sulgemiseks, tasaarveldab ettevõtte olemasolevad lepingud vastupidiste ehk futuuride ostulepingutega ning sulgeb tuletisinstrumentide positsiooni raamatupidamises. Futuuride positsiooni sulgemine bilansis 12.02.X0+1 nii IAS 39 kui IFRS 9 alusel koosneb kahest kandest.

Börismaaklerile makstud deposiidi tagastus:

D: Raha ja raha lähendid	2 085 000
K: Deposiit futuuride eest	2 085 000

Tuletisinstrumentide positsioonide sulgemine bilansis:

D: Futuuride premium (kontraaktiva)	220 000
D: Tuletisinstrument (passiva)	25 915 000 <i>(kontroll: 51,83 * 500 000)</i>
K: Tuletisinstrumentid (aktiva)	26 135 000 <i>(kontroll: 52,27 * 500 000)</i>

Lepinguliseks müügihinnaks kliendile kujunes 51,83 USD (vt Tabel 7). Müügitehing kajastatakse järgnevalt:

D: Nõuded klientide vastu	25 915 000 <i>(51,83 * 500 000)</i>
K: Müügitulu	25 915 000

D: Müüdnud kauba omamaksumus	25 915 000
K: Varud	25 915 000

Vastavalt riskimaandamisarvestuse erireeglile, toimub esialgselt koondkasumiaruandes kajastatud tuletisinstrumentide tulumi ümberklassifitseerimine kasumiaruandesse läbi kauba omamaksumuse vähenduse järgmiselt:

D: Rahakäibe riskimaandamisinstrumentide ümberhindlus (koondkasumiaruanne)	85 000
K: Müüdnud kauba omamaksumus	85 000

Kuna varude õiglase väärtuse muutus oli juba eraldi kandega kajastatud, siis täiendavat tulumit/kadumit müügitulu kajastamise kandest enam ei teki. Kogu tulemus müügitehingust on ettevõtte ABC jaoks järgmine: tulum tuletisinstrumentidest 85 000 USD $((52,44 - 52,27) * 500\ 000)$, kadum varude müügist 85 000 USD. Toornafta efektiivne müügihind ettevõtte jaoks oli $51,83 + 0,17 = 52,00$ USD/BBL, mis oli ettevõtte riskimaandamise eesmärk. Juhul kui ettevõtte poleks tuletisinstrumente kasutanud, oleks saadud kadum tehingust 85 000 USD, 31.12.X0 turuhind 52,00 USD/BBL vs müügihind 51,83 USD/BBL, mistõttu õigustas mainitud turuhinna liikumise puhul valitud strateegia ennast ära. Lühike futuuride positsioon lukustas ettevõtte ABC jaoks hinna kindlale tasemele ning hinnalangus ei põhjustanud ettevõtte jaoks kadumit. Samas ei oleks nafta hinnatõus toonud ettevõttele täiendavat tulumit, mida võibki sellel juhul lugeda riskimaandamise „hinnaks”.

3.4. Tuletisinstrumentide kajastamise tavareegel – IAS 39 vs IFRS 9

Juhul kui majandusüksus soetab riskimaandamiseesmärgil tuletisinstrumente, kuid riskimaandamisarvestust ei rakendata, siis kajastatakse neid nagu kauplemisinstrumente. Üldreegli kohaselt tuleb tuletisinstrumente kajastada esmasel arvelevõtmisel õiglases väärtuses lepingu sõlmimise kuupäeval ja hinnata edaspidi ümber nende õiglasele väärtusele igal bilansipäeval. See reegel kehtib edasi ka IFRS 9-s.

Näidisülesande tuletisinstrumentidega tehtud tehingute kajastamine tavareeglite kohaselt toimub kuni õiglase väärtuse muutuste kasumiaruandes kajastamiseni samamoodi riskimaandamisarvestuses näidatud kannetega. Tuletisinstrumentide arvelevõtmine toimub

samamoodi nagu jaotises 3.3.2. esitatud kirjed. Erisus tekib jaanuarikuu õiglase väärtuse muutuse kajastamisel (vt ka Lisa 6):

IAS 39 ja IFRS 9 üldreegli alusel kajastamine

D: Muud ärikulud	500 000
D: Tuletisinstrumentid (aktiva)	500 000 <i>((53,44 - 52,44) * 500 000)</i>
K: Tuletisinstrumentid (passiva)	500 000 <i>((53,00 - 52,00) * 500 000)</i>
K: Deposiit futuuride eest (aktiva)	500 000

Kuigi IFRS 9-ga muutused põhjalikult finantsvarade klassifitseerimisreeglid, siis sellest tuletisinstrumentide kajastamisel IAS 39-ga erinevusi ei teki. Muutunud finantsvarade klassifitseerimisreeglite kohaselt jagatakse finantsvarad kolme kategooriasse (vt ka Joonis 1 jaotisest 2.3). Kõik IFRS 9 ulatusse jäävad tuletisinstrumentid kuuluvad kajastamisele õiglases väärtuses muutusega läbi kasumiaruande, sest nad ei sisalda ainult lepingulist põhiosa ja intressimaksete (APIM) rahakäivet. Ümberklassifitseerimised on lubatud, kuid eeldatavasti on tegu üksikjuhtumitega. Arvestuslike erisuste ära hoidmiseks lubab IFRS 9 § 4.1.5 küll uue muudatusena esmakordsel kajastamisel klassifitseerida teatud omakapitaliinstrumente, mis muidu kuuluksid kajastamisele muutusega läbi kasumiaruande, hoopis muutusega läbi koondkasumiaruande, kuid tuletisinstrumentid sinna alla ei kuulu. Erandina on lubatud ka ärimudelitest sõltumata liigitada ettevõtte finantsvara kategooriasse kajastamine õiglases väärtuses muutusega läbi kasumiaruande. IAS 39 seab rohkem reegleid ümberklassifitseerimise raames, kuid antud juhul ei muuda IFRS 9 klassifitseerimisreeglid ja nende erireeglid tuletisinstrumentide kajastamiskorda.

Põhimõtteline muutus riskimaandamisarvestuse ja tavapärase tuletisinstrumentide kajastamise vahel esinebki viimase meetodi puhul tulemuse koheses kasumiaruandes kajastamises, samal ajal kui riskimaandamisarvestusega on võimalik kajastamise perioodi edasi lükata.

Perioodi 01.02–12.02.X0+1 tulemuse kajastamine

D: Deposiit futuuride eest (aktiva)	585 000
D: Tuletisinstrumentid (passiva)	585 000 <i>((53,00 - 51,83) * 500 000)</i>
K: Tuletisinstrumentid (aktiva)	585 000 <i>((53,44 - 52,27) * 500 000)</i>
K: Muud äritulud	585 000

Kõik ülejäänud kanded vastavad eelmises alajaotises kirjeldatule, aga kuna muus koondkasumiaruandes mingeid summasid kajastatud ei ole, siis jääb ära riskimaandamisarvestusele spetsiifiline ümberklassifitseerimiskanne.

3.5. Järeldused ja ettepanekud

Riskimaandamisarvestuse eelduseks on see, et riskimaandamisinstrumendi ülesanne on üksnes alusvara hinnakõikumiste elimineerimine. Juhul kui majandusüksus soetab riskimaandamise eesmärgil tuletisinstrumente, kuid riskimaandamisarvestust ei rakendata, siis kajastatakse tuletisinstrumente nagu kauplemisinstrumente. See põhimõte on kehtiv nii IAS 39-s, kui jätkuvalt ka IFRS 9-s. Näidisülesande põhjal on erinevate arvestusmeetodite kasutamisel perioodi kasumiaruande väljavõtete võrdlus olenemata IAS 39 või IFRS 9 rakendamisest toodud tabelis 11.

Tabel 11. Väljavõtte ettevõtte ABC perioodi 01.01–12.02.X0+1 kasumiaruandest (USD/BBL)

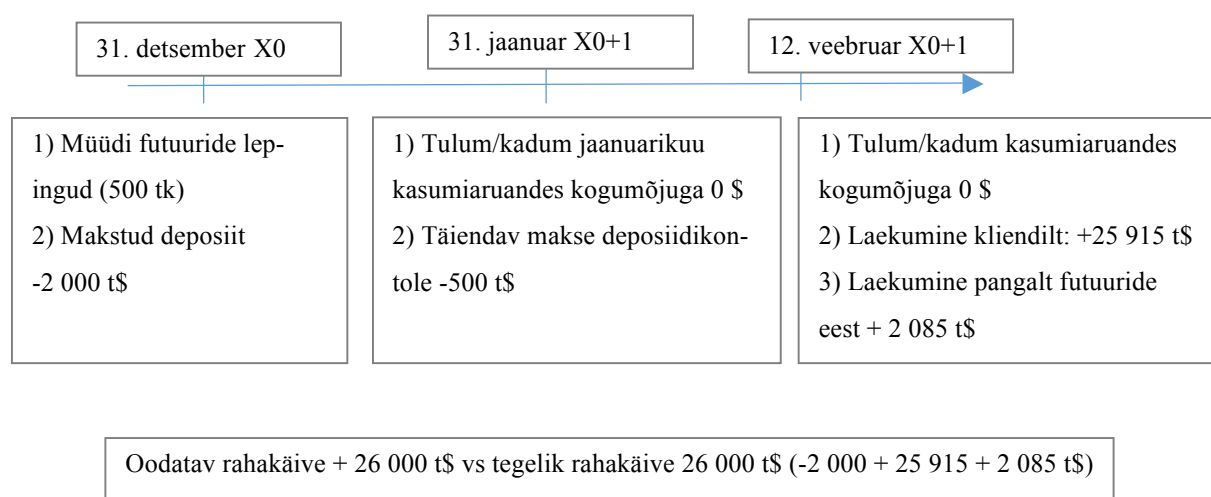
Näitaja	Tuletisinstrumentide kajastamine erireegli järgi (riskimaandamisinstrumentide arvestus)	Tuletisinstrumentide kajastamine üldreegli järgi
Müügitulu	25 915 000	25 915 000
Müüdud kauba omamaksumus	25 915 000 (26 000 000 - 85 000 kauba omamaksumuse vähendus)	26 000 000
Brutokasum (kahjum)	0	-85 000
Muu äritulu tuletisinstrumentidest	0	85 000
Ärikasum	0	0
Perioodi puhaskasum	0	0

Allikas: Autori koostatud

Hinnariski ja tuletisinstrumendi vahel majandusliku suhte kajastamiseks tuleks raamatupidamises kasutada riskimaandamise erireeglit. Järgides üldreeglit, et kõik

tuletisinstrumentid tuleb kajastada õiglases väärtuses, lubab riskimaandamisarvestus tulumit ja kadumit kajastada muus koondkasumiaruandes. Riskimaandamisarvestuse puhul väljendab kaubakulu kasumiaruandes riskimaandamisega saadud tulemust. Tavapärase tuletisinstrumentide kajastamine ei väljenda sellisel juhul adekvaatselt ettevõtte eesmärgi varude hinnariski maandamisel. Finantsaruandest pole võimalik välja lugeda, et ettevõtte jaoks oli kaubahinna languse risk maandatud ning naftahinna langemine alla futuurlepinguga lukustatud 52 USD/BBL (koguvarud 26 000 000 USD), ei tähenda ettevõtte jaoks kadumit. Kui riskimaandamisinstrumente kajastatakse nagu kauplemisinstrumente, toob see kaasa suured kõikumised perioodi kasumiaruandes, mis omakorda võib esmasel vaatlusel jätta ettevõtte finantsolukorrast petliku mulje. Raamatupidamisaruannete kasutajatele ei ole riskimaandamissuhte sellisel juhul selgelt arusaadav. Vastupidiselt tegelikule olukorrale, võivad muutused brutokasumis tekitada mulje, et tegemist on väga riskantse ettevõttega, samal ajal kui võetud tuletisinstrumentide positsioon on edukalt riskid perioodi puhaskasumi lõikes maandanud.

Rahakäibe riskimaandamisinstrumenti kasutamisel on peamine eesmärk fikseerida makstav või laekuv rahasumma, nii et see oleks sama nii tehingu sõlmimisel kui ka tulevikus. Näidisülesande põhjal toimus see ühesuguselt mõlema kajastamismeetodi puhul, vt Joonis 5. Seetõttu esineb ettevõtte jaoks peamine erinevus siiski ainult tehingu finantsaruannetes kajastamises, kuna mõlemal juhul täitsid tuletisinstrumentid oma eesmärgi ning tegelikkuses oli riskimaandamise eesmärk täidetud.

Joonis 5. Rahakäibe näidisülesande tehinguperioodi jooksul

Allikas: Autori koostatud

Uue IFRS 9 riskimaandamisarvestuse põhieesmärk on, et riskimaandamise raamatupidamislik kajastus ühtiks tegeliku riskimaandamise eesmärgiga. Näidisülesande raamatupidamiskirjete ning finantsaruannete võrdlusel on näha, et IAS 39 ja IFRS 9 vahel ei esine sama kajastamispehime löikes erinevusi. See on positiivne uudis juba IAS 39 alusel riskimaandamisarvestust rakendanud majandusüksustele, kuna varasemalt dokumenteeritud suhete osas pehimöttelisi muudatusi ei ole vaja teha. Küll on aga uute reeglitega muudetud lihtsamaks ja atraktiivsemaks riskimaandamisarvestuse kasutusele võtmine. Nagu näidisülesande analüüs tõestas, siis aitaks see kaasa ettevötte reaalse riskimaandamistegevuse avalikustamisel finantsaruannete kasutajatele.

Enamus huvigruppe on varasemalt olnud arvamusel, et IAS 39 riskimaandamispehimötted on liialt keerulised ja seatud kriteeriumid pehjendamatult ranged, mistöttu on erireegli rakendamisest loobunud. Lisaks on etteheidetud ka kasumi ja kahjumi volatiilsuse tehislükku suurendamist, mis tuleneb teatud riskimaandamisosa ebaefektiivseks hindamisest, kuigi tegelikkuses võidi seda kogu ettevötte riskipositsiooni silmas pidades kasutada otstarbepäraselt. Kokkuvötte magistristöo autori hinnangul olulisematest muutustes, mis võimaldavad uue riskimaandamismudeli alusel ettevötetel oma reaalselt riskimaandamistegevust raamatupidamises kajastada, on esitatud tabelis 12.

Tabelis 12 toodud võrdlusest on näha, et IAS 39 alusel riskimaandamisarvestuse rakendamine on küllaltki keerukas ning toob ettevötetele kaasa lisakulutusi eraldi raamatupidamise jaoks nõutavate analüüsides näol, kus tuleb tõestada suhte efektiivsust ja majanduslikku mõju. Kord juba dokumenteeritud riskimaandamissuhteid oli võimatu isegi turutingimuste muutudes muuta, ilma et riskimaandamissuhe tuleks katkestada ning uuesti alustada, mistöttu puudus ettevötte reaalsele riskimaandamistegevustele omane paindlikkus. IFRS 9 laiendab oluliselt riskimaandamisobjektide ja ka riskimaandamisinstrumentidena kasutatavate objektide nimekirja. Kõiki finantsinstrumente, mida kajastatakse õiglasest väärtuses muutusega kasumiaruandes, võidakse kasutada riskimaandamisinstrumentidena.

Tabel 12. Erinevused IAS 39 ja IFRS 9 riskimaandamismudelite vahel

Näitaja	IAS 39 riskimaandamisarvestus	IFRS 9 uus riskimaandamise arvestuse mudel
Riskikomponent mittefinantsvarades	Pole lubatud riskimaandamisobjekt.	Lubatud riskimaandamisobjekt, kui riskikomponent on eraldi identifitseeritav ja usaldusväärset mõõdetav.
Efektiivsuse testimine	Nõutud tagasivaatav ja edasivaatav efektiivsuse hindamine lävendiga 80–125%	Muudetud on lähenemine efektiivsuse testimisele. Tagasivaatav testimine pole nõutud, 80–125% lävend on eemaldatud. Lubatud on kvalitatiivsed testid.
Raamatupidamislik ebakõla (ingl <i>accounting mismatch</i>) Arvestuse ebakõla tekib, kui finantsvarade ja -kohustiste puhul kasutatakse erinevaid mõõtmispõhimõtteid	Pole eraldi käsitletud.	Vastavalt uue standardi klassifitseerimisreeglitele, võib ettevõtte oma finantsvara liigitada ka kui õiglase väärtuses muutusega läbi koondkasumiaruande kajastatava vara. Seda juhul, kui see vähendab või elimineerib arvestuse ebakõla.
Tasakaalustamine (ingl <i>rebalancing</i>)	Riskimaandamissuhte muutmisel (nt koguste muutus) tuleb kehtiv suhe lõpetada ja alustada uut.	Riskimaandamissuhte muutmisel (nt koguste muutus) jätkub endine riskimaandamissuhe edasiulatuvalt uue muutunud määra järgi. Raamatupidamislik riskimaandamissuhte lõpetamine ei ole tingimata nõutud.
Rühmapõhine riskimaandamine	Grupeerimine lubatud ainult juhul kui üksikesemete õiglase väärtus liigub proportsionaalselt kogu grupi õiglase väärtusega.	Kitsendus eemaldatud.
Netopositsioonide riskimaandamine	Ei ole lubatud.	Riskimaandamist võib rakendada netopositsioonidele (lastes riskidel üksteist loomulikult maandada).
Lõpetamine	Võimalik igal ajahetkel.	Vabatahtlik lõpetamine ei ole lubatud. Võimalik lõpetada ainult lubatud tingimuste täitmisel, kui lõppeb ka reaalne riskimaandamistegevus.

Allikas: Autori koostatud (Hedge Accounting...2014; Need to know: Hedge...2014)

Olulisemad samaks jäänud põhimõtted:

- Mõlemas standardis on kasutusel rahakäibe, õiglase väärtuse ja netoinvesteeringu riskimaandamismudelid.
- Majandusüksused peavad endiselt määrama kas riskimaandamissuhe on efektiivne

ning ebaefektiivse osa kajastama kasumiaruandes.

- Riskimaandamissuhe tuleb kirjalikult dokumenteerida.
- Riskimaandamisarvestuse kasutamine on endiselt vabatahtlik.

Rahvusvaheliste standardite riskimaandamisarvestuse nõudeid muudeti, et siduda raamatupidamisarvestus paremini riskijuhtimisega. Uus standard peaks muutma riskimaandamise kasutamise senisest atraktiivsemaks, mistõttu tasub majandusüksustel kaaluda standardi varajast rakendamist ning sellega kaasnevat mõju ettevõttele. Näidisülesande ettevõtte ABC jaoks oleks riskimaandamisarvestuse kasutamine õigustatud, kuna annaks finantsaruannetes reaalsema pildi ettevõtte tegelikest riskimaandamistegevustest.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli anda soovitusi riskimaandamisarvestuse praktiliseks kasutamiseks uue finantsinstrumentide standardi IFRS 9 järgi. Rahvusvaheliste Arvestusstandardite Nõukogu uue finantsinstrumentide standardi peamine eesmärk on muuta finantsinstrumentide kajastamine vähem reegli- ja rohkem printsiibipõhiseks ning seeläbi kasutajate jaoks arusaadavamaks. Magistritöö autor oli sellest tulenevalt püstitanud hüpoteesi: uus finantsinstrumentide standard muudab riskimaandamisarvestuse ettevõtete jaoks lihtsamini rakendatavaks ja arusaadavamaks.

Magistritööst selgus, et IFRS 9 laiendab oluliselt riskimaandamisobjektide ja ka riskimaandamisinstrumentidena kasutatavate finantsinstrumentide nimekirja, mistõttu muutub riskimaandamisinstrumentide arvestuse rakendamine majandusüksuste jaoks lihtsamaks ja atraktiivsemaks. Magistritöös püstitatud hüpotees leidis kinnitust. Uus riskimaandamisinstrumentide arvestuse mudel hakkab paremini arvesse võtma majandusüksuste tegelikke riskimaandamisstrateegiaid.

Magistritöö uurimisküsimus oli: Milline mõju on IFRS 9 riskimaandamisinstrumentide arvestuses tehtud muudatustel majandusüksuste tuletisinstrumentide raamatupidamislikule kajastamisele finantsaruannetes. Töö tulemusena selgus, et tuletisinstrumentide kajastamisel, riskimaandamisinstrumentide arvestuse erireegli või tuletisinstrumentide tavapärase arvestuse juures, standardite IFRS 9 ja IAS 39 võrdluses erinevusi ei leidunud. Raamatupidamiskirjed ning finantsaruannetes kajastamine toimub tuletisinstrumentide kajastamise meetodi lõikes ühtemoodi. Põhimõttelised erinevused tekivad uues standardis riskimaandamisinstrumentide arvestuse erireegli rakendamisel, jätkamisel ning lõpetamisel. IFRS 9 printsiibipõhine lähenemine jätab standardi rakendajatele rohkem tõlgendamisvabadust ning otsustuskohti kui IAS 39 reeglipõhine lähenemine. Varasemalt IAS 39 alusel riskimaandamistegevust kajastades tuli ettevõtetel tihti lähtuda just finantsinstrumentide raamatupidamislikust kajastamisest, mitte juhtkonna tegelikust eesmärgist riskimaandamisel, kuna majandusüksus

ei klassifitseerunud riskimaandamisinstrumentide arvestuse erireegli tingimuste täitmiseks. Seda on eriti täheldatud ettevõtete puhul, kes maandavad kauba hinnariske. Tehtud muudatuste tulemusena lubab uus IFRS 9 riskimaandamismudel majandusüksustel oma reaalsel riskimaandamistegevust paremini kajastada ka raamatupidamises. Riskimaandamise arvestus kajastab riskimaandamisinstrumendi ja maandatava instrumendi või tehingu õiglase väärtuse muutuste tasaarvestavat mõju kasumile või kahjumile selle kaudu, et muutused kasumiaruandes toimuvad samas perioodis. Õiglase väärtuse riskimaandamisinstrumendi puhul kiirendatakse alusvara tulumis ja kadumise kajastamist kasumiaruandes ning rahakäibe ja netoinvesteeringu riskimaandamise puhul toimub kajastamine viivitusega. Selle otsest mõju on näha 2018. aasta majandusaasta aruannetes. Riskimaandamise avalikustamiskriteeriumide täitmine muudab varasemalt konfidentsiaalse info aruandes avalikuks.

Eesmärgi saavutamiseks ja uurimisküsimusele vastamiseks jaotas magistritöö autor töö kolmeks põhiosaks. Esimeses peatükis anti ülevaade finantsinstrumentide põhimõtetest ning kajastamisest. Eriksel oli IASB eesmärk, et IFRS 9 asendab IAS 39 täielikult võimalikult ruttu, kuid arvestades finantsinstrumentide arvestuse keerukust, korraldati üleminek etappide kaupa, kuni IFRS 9 kohustusliku rakendamiseni 2018. aastal. IFRS 7 ja IFRS 9 on omavahel riskimaandamisarvestuse seisukohalt tihedalt seotud. IFRS 7-s on esitatud reeglid finantsinstrumentidega kaasnevate riskide kajastamiseks ning IFRS 9-s on nõuded finantsinstrumentide kajastamiseks. Finantsinstrumentidega kaasnevate riskide hindamise ja maandamisega peab ettevõtte juhtkond aktiivselt tegelema. Ettevõtte majandusaasta aruande kasutajad peavad saama aruandest teada kogu olulise info esinevatest riskidest ja nende maandamiseks tehtud toimingutest.

Teises peatükis anti ülevaade uuest finantsinstrumentide arvestuse standardist, muutustest ning standardi koostamisprotsessist. Lisaks kirjeldati vajadust uute põhimõtete järele ning varasemate arvestuspõhimõtete muutmise kohta läbi viidud uuringute tulemusi. Üheks olulisemaks muutuseks uues standardis oli senise klassifitseerimis- ja mõõtmiskategooriate välja vahetamine. Klassifitseerimine määrab, kuidas finantsinstrumentid finantsaruannetes kajastatud on ning kuidas neid jooksvalt kajastada tuleb. Klassifitseerimine ja mõõtmine on finantsinstrumentide raamatupidamisliku kajastamise alustala. Sellele tuginedes on loodud ka varaväärtuse languse ning riskimaandamisinstrumentide arvestuspõhimõtted. IFRS 9 sisaldab täielikult uuenenud raamatupidamiskriteeriume riskimaandamisinstrumentide arvestuse osas ning toob finantsarvestuse lähemale riskijuhtimisele. Majandusüksus kasutab

riskimaandamisarvestust eesmärgiga näidata finantsaruannetes, mil määral on riskimaandamisinstrumentidega õnnestunud riske maandada. IAS 39-s kajastatud riskimaandamisarvestuse nõuded olid koostatud ajal, millal riskimaandamistegevus oli suhteliselt uus ja mitte nii laialdaselt tuntud nagu tänapäeval. Tulenevalt instrumentide järjest suuremast populaarsusest ja riskimaandamistegevuste keerukusest, otsustas IASB uuendada kõiki riskimaandamisarvestuse aspekte. Vajadusest muutuste järgi kõneles investorite pikaajaline rahulolematuse majandusüksuse riskidest ja nende maandamise efektiivsusest arusaamisel puhtalt finantsaruandes avalikustatud informatsiooni põhjal. Lisainformatsiooni saamiseks tuli tihti uurida täiendavaid mitte-auditeeritud aruandeid. Arvatakse, et uuest standardist saavad kasu majandusüksused, kes maandavad riskimaandamisinstrumentide kaudu ka mittefinantsriske.

Kolmandas peatükis on tutvustatud naftasektori spetsiifikat ning lahendatud näidisülesanne riskimaandamisinstrumentide kasutamise ja kajastamise kohta raamatupidamises. Naftasektoris tegutsev ettevõtte on valitud kuna naftasektori ettevõtete jaoks on riskimaandamistegevus oluline igapäevase äritegevuse osa. Tulenevalt sektori spetsiifikast ollakse avatud paljudele riskidele ja riskimaandamisega tegeleb ligikaudu 87% ettevõtetest. Riskimaandamistehingud on aastatega muutunud järjest kõrgetasemelisemaks. Riskid tekivad tarbijate ja tootmispiirkondade erinevate geograafiliste asukohtade, sellega kaasneva ajalise nihke ning tooraine kättesaadavuse piiratuse tõttu. Näidisülesandest selgus, et IAS 39 alusel riskimaandamisarvestuse rakendamine on küllaltki keerukas ning toob ettevõtetele kaasa lisakulutusi eraldi raamatupidamise jaoks nõutavate analüüside näol. Nõutud on detailselt tõestada riskimaandamissuhte efektiivsust ja majanduslikku mõju. Kord juba dokumenteeritud riskimaandamissuhteid oli võimatu isegi turutingimuste muutudes muuta, ilma et riskimaandamissuhte tuleks katkestada ning uuesti alustada, mistõttu puudus ettevõtte reaalsele riskimaandamistegevustele omane paindlikkus. IFRS 9 laiendab oluliselt riskimaandamisobjektide ja ka riskimaandamisinstrumentidena kasutatavate objektide nimekirja. Kõiki finantsinstrumente, mida kajastatakse õiglases väärtuses muutusega kasumiaruandes, võidakse kasutada riskimaandamisinstrumentidena.

Rahvusvaheliste standardite riskimaandamisarvestuse nõudeid muudeti, et siduda raamatupidamisarvestus paremini riskijuhtimisega. Kuna IFRS 9 uus mudel muudab riskimaandamisarvestuse erireegli kasutamiseks vajalike tingimuste täitmise lihtsamaks kui IAS 39, siis tasub majandusüksustel kaaluda standardi varajast rakendamist. IFRS alusel

riskimaandamisarvestust järgivate ettevõtete puhaskasum on aastate lõikes stabiilsem ning prognoositule lähemal. Samas olukorras ettevõtte, kes ei rakenda riskimaandamisinstrumentide arvestust, on volatiilsema kasumiga ning nende perioodi finantsaruanded kajastavad rohkem kasutajaid eksitavat informatsiooni. Näidisülesande ettevõtte ABC jaoks oleks riskimaandamisarvestuse kasutamine õigustatud, kuna annaks finantsaruannetes reaalsema pildi ettevõtte tegelikest riskimaandamistegevustest.

Magistritöö autori hinnangul on oluline uurida, kuidas riskimaandamisarvestus on muutunud uue ja vana standardi lõikes, kuna sellest tulenevalt peavad ettevõtted 2017. aastal kohandama enda finantsarvestust või riskimaandamistegevust, et 2018. aastaks standardiga vastavuses olla. Edaspidistes teadustöodes oleks tähtis uurida, kui paljud ettevõtted läksid muutunud standardi tõttu riskimaandamisinstrumentide arvestusele üle. Aruannete kasutajate seiskohalt oleks huvipakkuv analüüsida, kas IFRS 9 mõjutas finantsaruannete loetavust ning täitis investorite soovi riskimaandamistegevuse selgema kajastamise näol.

VIIDATUD ALLIKAD

- Adams, C., Agnew, H., Aglionby, J. (2015). Rosneft changes accounting policy to ease effect of rouble's fall. *Financial Times*.
<https://www.ft.com/content/6610a368-ab7d-11e4-8070-00144feab7de?siteedition=intl#axzz4JMpAyDnK> (01.12.2016)
- Albuquerque, F. H. F., Carvalho, C. D. F., Justino, M. do R. F., Quirós, J. T. (2015). An Analysis of Differences in Terms of Professional Interests Based on the Project to Replace IAS 39. – *Revista Contabilidade & Finanças*, Vol. 26, no. 68, pp. 181–194.
- Benigni, J. (2007). The Complex World of Oil Markets and Trading. *Economist's corner*
http://www.spe.org/twa/print/archives/2007/2007v3n3/twa2007_v3n3_Economists_Corner.pdf (19.08.2016)
- Biggins, L., Housa, F. (2012). IFRS 9 – Impairment Rules. – *Charter*, Vol. 83, no. 6, pp. 44–45.
- Bischof, J., Daske, H. (2016). Interpreting the European Union's IFRS Endorsement Criteria: The Case of IFRS 9. – *Accounting in Europe*, Vol. 13, pp. 129–169.
- Benchmarks Play an Important Role in Pricing Crude Oil. (2014).
<http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=18571> (01.08.2016)
- Chkili, W., Hammoudeh, D., Khuong D. (2014). Volatility forecasting and risk management for commodity markets in the presence of asymmetry and long memory. – *Energy Economics*, Vol. 41, pp. 1–18.
- Creti, A., Joets, M., Mignon, V. (2013). On the links between stock and commodity market's volatility. – *Energy Economics*, Vol. 37, pp. 16–28.
- DeMarzo, P., Duffie, D. (1995). Corporate incentives for hedging and hedge accounting. – *Review of Financial Studies*, Vol. 8.
- Domanski, D., Heath, A. (2007). Financial Investors and Commodity Markets. – *BIS Quarterly Review*, pp 53–67.
- Dwyer, A. Gardner, G., Williams, T. (2011). Global Commodity Markets – Price Volatility and Financialisation.
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.395.4202&rep=rep1&type=pdf#page=51> (12.11.2016)

- Eesti Energia II kvartali aruanne 2016. (2016).
https://www.energia.ee/-/doc/8457332/ettevottest/investorile/pdf/Interim_report_2016_Q2_est.pdf
 (20.09.2016)
- Financial instruments (replacement of IAS 39). (2014) International Accounting Standards Board.
<http://www.ifrs.org/current-projects/iasb-projects/financial-instruments-a-replacement-of-ias-39-financial-instruments-recognition/Pages/Financial-Instruments-Replacement-of-IAS-39.aspx> (19.08.2016)
- First Impressions: IFRS 9 – Hedge accounting and transition. (2013).
<http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/first-impressions/Documents/first-impressions-hedging-dec2013.pdf> (20.09.2016)
- Froot, K. A., Scharfstein, D. S., Stein, J. C. (1993). Risk management: Coordinating corporate investment and financing policies. - *The Journal of Finance*, Vol. 48 (5), pp. 1629–58.
- Hague, I. P.N. (2004). IAS 39: Underlying Principles. – *Accounting in Europe*, Vol. 1, pp. 21–26.
- Hedge Accounting Under IFRS 9. (2014).
[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Hedge_accounting_under_IFRS_9/\\$File/Applying_Hedging_Feb2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Hedge_accounting_under_IFRS_9/$File/Applying_Hedging_Feb2014.pdf)
- IAS Plus. (2016). IFRS 9 – Financial Instruments.
<http://www.iasplus.com/en-us/standards/international/ifrs-en-us/ifrs9> (03.09.2016)
- IAS 32 Financial Instruments: Presentation. (2011) International Accounting Standards Board. <http://eifrs.ifrs.org/eifrs/PDFArchive?viewFile=16064> (03.09.2016)
- IFRS 7 Financial Instruments: Disclosures. (2011) International Accounting Standards Board. <http://eifrs.ifrs.org/eifrs/bnstandards/en/2016/ifrs07.pdf> (29.06.2016)
- IFRS 9 Financial Instruments. (2014) International Accounting Standards Board.
<http://eifrs.ifrs.org/eifrs/PDFArchive?viewFile=16040> (19.09.2016)
- IFRS 13 Fair value measurement. (2011) International Accounting Standards Board.
<http://eifrs.ifrs.org/eifrs/PDFArchive?viewFile=16044> (19.09.2016)
- IFRS for SMEs Section 11. Fallback to IFRS 9 Financial Instruments. (2012)
http://www.ifrs.org/Alerts/SME/Documents/IFRSforSMEsFinal_FallbacktoIFRS9FinancialInstruments.pdf (19.09.2016)
- Jawad, F. (2014). Hedge Accounting as a Strategic Tool in Financial Risk Management: A Review. – *Research Journal of Finance and Accounting*, Vol 5 (11), pp. 52–59.
- Jin, Y., Jorion, P. (2006). Firm Value and Hedging: Evidence from Oil and Gas Producers. – *The Journal of Finance*, LXI(2), 893–919.

- Johnson, W. (2010). Examples of Crude Oil Accounting.
<http://smallbusiness.chron.com/examples-crude-oil-accounting-35821.html>
 (11.11.2016)
- Kang, S., Yoon, S. (2009). Forecasting volatility of crude oil markets. – *Energy Economics*, Vol. 31, pp. 119–125.
- Mahutova, S. (2016). Difference Between Fair Value Hedge and Cash Flow Hedge. -
<http://www.ifrsbox.com/difference-fair-value-hedge-cash-flow-hedge> (10.11.2016)
- Myers, S. C., Majluf, N. S. (1984). Corporate financing and investment decisions when firms have information that investors do not have - *Journal of Financial Economics*, 13 (2): 187–221.
- Need to know: Hedge Accounting IFRS 9. (2014).
[https://www.bdo.global/getattachment/Services/Audit-Assurance/IFRS/Need-to-Know/Need-to-Know-Hedge-Accounting-\(IFRS-9\)-\(print\)-\(1\).pdf.aspx?lang=en-GB](https://www.bdo.global/getattachment/Services/Audit-Assurance/IFRS/Need-to-Know/Need-to-Know-Hedge-Accounting-(IFRS-9)-(print)-(1).pdf.aspx?lang=en-GB)
 (30.11.2016)
- Panaretou, A., Shackleton, M. B., Taylor, A. P. (2012). Corporate Risk Management and Hedge Accounting. – *Contemporary Accounting Research*, Vol. 30–1, pp. 116–139.
- Pathak, T. (2015). Hedge Accounting – Concepts, Issues and Challenges for Risk Management in Energy Sector.
http://www.academia.edu/24287083/HEDGE_ACCOUNTING-_CONCEPTS_ISSUES_AND_CHALLENGES_FOR_RISK_MANAGEMENT_IN_ENERGY_SECTOR (02.12.2016)
- Plooy, C., Vries, K-J. (2014). IFRS 9 Hedging – Was it Worth the Wait? – *Treasury Management International*, Vol. 221, pp 26–30.
- Project Summary. IFRS 9 Financial Instruments. (2014). <http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Financial-Instruments-A-Replacement-of-IAS-39-Financial-Instruments-Recognition/Documents/IFRS-9-Project-Summary-July-2014.pdf> (30.06.2016)
- Pounder, B. (2010). Accounting for Financial Instruments: Post-Crisis Changes, Part 2. – *Strategic Finance*, Vol. 92, no. 1, pp. 17–18.
- Rahvusvahelise Energiaagentuuri prognoos (2016).
<https://www.iea.org/newsroomandevents/news/2016/august/iea-data-shows-global-energy-production-and-consumption-continue-to-rise.html> (20.09.2016)
- Ramizah, F., Shane, R. (2013). Accounting for Oil and Gas Hedges: the Good, the Bad, and the Ugly.
<http://www.ogfj.com/content/ogfj/en/whitepapers/ogfj/2013/accounting-for-oil-and-gas-hedges--the-good--the-bad--and-the-ugly.whitepaperpdf.render.pdf>
 (02.12.2016)
- Silvennoinen, A., Thorp, S. (2013). Financialization, crisis and commodity correlation dynamics. – *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, Vol 24, pp. 42–65.

- Snapshot: Hedge Accounting. (2010). The International Accounting Standards Board.
http://www.ifrs.org/High-level-summaries/Documents/EDHedgeAccounting_SNAPSHOTDec10.pdf (28.10.2016)
- Vesiallik, Helis. (2016). Rahvusvaheline finantsaruandluse standard IFRS 9: muutused finantsinstrumentide arvestuses. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool.
- Vivian, A., Wohar, M. E. (2012). Commodity volatility breaks. - *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, Vol 22, pp. 395–422.
- Walton, P. (2004). IAS 39: Where Different Accounting Models Collide. – *Accounting in Europe*, Vol. 1, pp. 5–16.
- Wernert, P. (2011). An Overview of Hedge Accounting.
<http://zanders.eu/en/latest-insights/an-overview-of-hedge-accounting> (18.09.2016)
- Whitehouse, T. (2014). IASB Issues New Rules on Financial Instruments. – *Compliance Week*, Vol. 11, no. 129, pp. 31–66.
- World Bank. (2016.) Commodity Markets Outlook
<http://pubdocs.worldbank.org/en/328921469543025388/CMO-July-2016-Full-Report.pdf> (18.09.2016)
- World Databank Global Economic Monitor Commodities. (2016.)
[http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=global-economic-monitor-\(gem\)-commodities&preview=on#](http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=global-economic-monitor-(gem)-commodities&preview=on#) (18.09.2016)

SUMMARY

THE CHANGES OF INTERNATIONAL FINANCIAL INSTRUMENTS REPORTING STANDARD AND IMPACT ON AN OIL TRADING COMPANY

Esta Uudeküll

The international financial reporting standards are changing significantly during 2017– 2019. In 2018, two new financial reporting standards will become effective – IFRS 9 *Financial instruments* and IFRS 15 *Revenue from contracts with customers*. In 2019, one new standard IFRS 16 *Leases* will become effective. The vast changes to the financial reporting standards are International Accounting Standards Board's (IASB) response to the criticism received from the prime ministers and financial leaders after the the financial crisis in the 2007. All the mentioned standards require retrospective changes and modifications to comparative data in 2018 annual financial reports.

Hedging activities are becoming more and more popular among companies, but the accounting standards for hedging and the recognition of derivatives have remained unchanged for decades. Therefore, the new financial instruments' standard IFRS 9 has been long-anticipated. The predecessor of the new standard, IAS 39, has been criticized for being too detailed and complex. The fact that a big part of IAS 39 regulates hedge accounting, illustrates the significance of the subject and how important it is to understand the changes made with the recently issued IFRS 9.

The objective of the thesis is to provide practical guidelines on how to implement the new hedge accounting rules under IFRS 9. The research question is, what kind of an impact do the changes in the accounting for hedging instruments have on an entity's financial statements. The author of the thesis has also set a hypothesis: the new reporting standard of financial instruments will make hedge accounting more practicable and understandable.

The thesis is divided into three chapters. The first chapter introduces the main

terminology related to the financial instruments standard as well as derivatives under IAS 39. The nature and extent of risks arising from financial instruments is analysed based on IFRS 7. An overview of articles and researches carried out by noted authors in the area is also included in the first chapter.

The second chapter focuses on the formation of IFRS 9 and the project to improve the financial reporting of derivatives. The author takes a look into the main amendments made to the financial instruments in general which is followed by more specific look into hedge accounting. The most important changes related to recognition and measurement of financial instruments and derivatives are analysed and compared to the previous regulations.

In the last chapter, the author introduces the specifics of oil market and oil pricing with benchmarks. Companies in oil and refined petroleum products market use hedging activities as a part of their daily business activities. Hedging is very common, since the oil market is by its nature open to most of the risks described in IFRS 7. Almost 87% of companies operating in the oil sector are hedging their risks, which is why the underlying company in the example exercise of the thesis has been selected from this area. The example exercise is solved in a way that all the accounting entries are described and compared between standards IFRS 9 and IAS 39. It turned out that there are no differences in the general approach to accounting for derivatives between IAS 39 and IFRS 9. What has been changed in IFRS 9 are the rules to hedge accounting. IFRS 9 expands the list of instruments, which could be designated in a hedge relationship. It also offers more flexibility in continuing a hedge relationship if some of the terms have changed, while removing the opportunity to voluntarily discontinue hedge accounting. As a conclusion, the hypothesis set in the beginning was verified to be true.

The results of the analysis revealed that IFRS 9 has managed to better combine entity's risk management activities with accounting. The new IFRS simplifies initial establishment of hedge accounting and provides more realistic view of entity's financial performance though eliminating profit volatility. The author of the thesis suggests that the actual impact on the financial statements and comparative data should be investigated after IFRS 9 becomes effective and has been in use for a couple of years.

LISAD

Lisa 1. Toornafta hinnaindeksid perioodil 2006–2016 (USD/BBL)

Periood	Dubai hinna- indeks	Brent hinna- indeks	WTI hinna- indeks
Jaanuar 2016	58,31	63,57	65,48
Veebruar 2016	57,58	59,92	61,62
Märts 2006	57,65	62,25	62,89
Aprill 2006	64,06	70,44	69,41
Mai 2006	64,91	70,19	70,93
Juuni 2006	65,08	68,86	70,93
Juuli 2006	69,05	73,90	74,40
August 2006	68,78	73,61	73,04
September 2006	59,77	62,77	63,82
Oktoober 2006	56,50	58,38	58,85
November 2006	56,82	58,48	59,13
Detsember 2006	58,67	62,31	62,00
Jaanuar 2007	52,01	54,30	54,24
Veebruar 2007	55,68	57,76	59,25
Märts 2007	59,05	62,14	60,60
Aprill 2007	63,84	67,40	63,94
Mai 2007	64,54	67,48	63,45
Juuni 2007	65,76	71,32	67,49
Juuli 2007	69,46	77,20	74,14
August 2007	67,21	70,80	72,38
September 2007	73,25	77,13	79,91
Oktoober 2007	77,14	82,86	85,90
November 2007	86,73	92,53	94,76
Detsember 2007	85,75	91,45	91,36
Jaanuar 2008	87,17	91,92	92,98
Veebruar 2008	89,96	94,82	95,38
Märts 2008	96,78	103,28	105,47

Lisa 1 järg

Aprill 2008	103,47	110,19	112,62
Mai 2008	118,95	123,94	125,01
Juuni 2008	127,59	133,05	133,93
Juuli 2008	131,22	133,87	133,38
August 2008	113,21	113,85	116,64
September 2008	95,97	99,06	103,94
Oktoober 2008	68,62	72,84	76,61
November 2008	51,38	53,24	57,29
Detsember 2008	41,00	41,58	41,44
Jaanuvar 2009	44,97	44,86	41,74
Veebruar 2009	43,14	43,24	39,15
Märts 2009	45,58	46,84	47,52
Aprill 2009	50,18	50,85	49,81
Mai 2009	57,40	57,94	59,13
Juuni 2009	69,21	68,62	69,62
Juuli 2009	64,97	64,91	64,12
August 2009	71,32	72,50	71,06
September 2009	67,91	67,69	69,44
Oktoober 2009	73,28	73,19	75,77
November 2009	77,63	77,04	78,00
Detsember 2009	75,49	74,67	74,49
Jaanuvar 2010	76,64	76,37	78,36
Veebruar 2010	73,56	74,31	76,41
Märts 2010	77,37	79,27	81,25
Aprill 2010	83,09	84,98	84,48
Mai 2010	76,87	76,25	73,73
Juuni 2010	73,98	74,84	75,35
Juuli 2010	72,65	74,74	76,35
August 2010	74,18	76,69	76,60
September 2010	75,27	77,79	75,29
Oktoober 2010	80,34	82,92	81,90
November 2010	83,70	85,67	84,24
Detsember 2010	89,07	91,80	89,15
Jaanuvar 2011	92,37	96,29	89,41
Veebruar 2011	100,25	103,96	89,53
Märts 2011	108,58	114,44	102,92
Aprill 2011	115,70	123,07	109,96

Lisa 1 järg

Mai 2011	108,46	114,46	101,28
Juuni 2011	107,52	113,76	96,25
Juuli 2011	109,98	116,46	97,31
August 2011	105,06	110,08	86,32
September 2011	106,00	110,88	85,58
Oktoober 2011	103,67	109,47	86,41
November 2011	108,59	110,50	97,12
Detsember 2011	106,22	107,91	98,56
Jaanuar 2012	109,78	111,16	100,29
Veebruar 2012	116,15	119,70	102,21
Märts 2012	122,28	124,93	106,15
Aprill 2012	117,25	120,46	103,28
Mai 2012	107,05	110,52	94,68
Juuni 2012	94,24	95,59	82,36
Juuli 2012	99,22	103,14	87,90
August 2012	108,37	113,34	94,11
September 2012	110,96	113,38	94,51
Oktoober 2012	108,73	111,97	89,52
November 2012	107,13	109,71	86,68
Detsember 2012	105,69	109,68	88,22
Jaanuar 2013	107,58	112,97	94,74
Veebruar 2013	111,09	116,52	95,30
Märts 2013	105,42	109,24	92,91
Aprill 2013	101,66	102,88	92,02
Mai 2013	100,31	103,03	94,76
Juuni 2013	100,33	103,11	95,79
Juuli 2013	103,36	107,72	104,70
August 2013	106,96	110,96	106,55
September 2013	108,40	111,62	106,25
Oktoober 2013	106,30	109,48	100,50
November 2013	105,85	108,08	93,95
Detsember 2013	107,92	110,67	97,85
Jaanuar 2014	104,01	107,42	94,86
Veebruar 2014	104,94	108,81	100,73
Märts 2014	104,15	107,40	100,57
Aprill 2014	104,73	107,79	102,08
Mai 2014	105,60	109,68	101,86

Lisa 1 järg

Juuni 2014	108,01	111,87	105,24
Juuli 2014	105,76	106,98	102,94
August 2014	101,85	101,92	96,38
September 2014	96,99	97,34	93,22
Oktoober 2014	86,57	87,27	84,40
November 2014	76,73	78,44	75,81
Detsember 2014	60,52	62,33	59,26
Jaanuar 2015	45,98	48,07	47,27
Veebruar2015	55,83	57,93	50,61
Märts2015	54,91	55,79	47,78
Aprill2015	58,80	59,39	54,44
Mai 2015	63,69	64,56	59,27
Juuni 2015	61,78	62,34	59,80
Juuli 2015	56,25	55,87	50,90
August 2015	47,22	46,99	42,86
September 2015	46,15	47,24	45,45
Oktoober 2015	46,55	48,12	46,20
November 2015	42,22	44,42	42,70
Detsember 2015	34,77	37,72	37,23
Jaanuar 2016	27,00	30,80	31,54
Veebruar 2016	29,50	33,20	30,39
Märts 2016	35,18	39,07	37,77
Aprill 2016	39,04	42,25	40,96
Mai 2016	43,95	47,13	46,73
Juuni 2016	45,83	48,48	48,75
Juuli 2016	42,62	45,07	44,69

Allikas: Autori koostatud (World Databank...2016)

Lisa 2. Ettevõtte ABC bilanss 31.12.X0 (tuhandetes dollarites)

Raamatupidamisbilanss 31.12.X0		
	IAS 39	IFRS 9
Käibevara		
Raha ja raha lähendid	1 000	1 000
Deposiit futuuride eest	2 000	2 000
Tuletisinstrumendid	26 220	26 220
Futuuride preemia	-220	-220
Varud	26 000	26 000
<i>Kokku käibevara</i>	<i>55 000</i>	<i>55 000</i>
<i>Kokku varad</i>	<i>55 000</i>	<i>55 000</i>
Lühiajalised kohustised		
Tuletisinstrumendid	26 000	26 000
<i>Kokku lühiajalised kohustised</i>	<i>26 000</i>	<i>26 000</i>
Aksiakapital	500	500
Kohustuslik reservkapital	50	50
Jaotamata kasum	28 450	28 450
<i>Kokku omakapital</i>	<i>29 000</i>	<i>29 000</i>
<i>Kokku kohustised ja omakapital</i>	<i>55 000</i>	<i>55 000</i>

Allikas: Autori koostatud

Lisa 3. Ettevõtte ABC bilanss 31.01.X0+1 (tuhandetes dollarites)

Raamatupidamisbilanss 31.01.X0+1		
	IAS 39	IFRS 9
Käibevara		
Raha ja raha lähendid	1 000	1 000
Deposiit futuuride eest	1 500	1 500
Tuletisinstrumendid	26 720	26 720
Futuuride preemia	-220	-220
Varud	26 500	26 500
<i>Kokku käibevara</i>	<i>55 500</i>	<i>55 500</i>
<i>Kokku varad</i>	<i>55 500</i>	<i>55 500</i>
Lühiajalised kohustised		
Tuletisinstrumendid	26 500	26 500
<i>Kokku lühiajalised kohustised</i>	<i>26 500</i>	<i>26 500</i>
Aksiakapital	500	500
Kohustuslik reservkapital	50	50
Jaotamata kasum	28 450	28 450
<i>Kokku omakapital</i>	<i>29 000</i>	<i>29 000</i>
<i>Kokku kohustised ja omakapital</i>	<i>55 500</i>	<i>55 500</i>

Allikas: Autori koostatud

**Lisa 4. Kasumiaruanne ja koondkasumiaruanne perioodil
01.01–31.01.X0+1 vastavalt IAS 39 ja IFRS 9 riskimaandamisarvestuse
erireeglile**

Kasumiaruanne 01.01–31.01.X0+1 (tuhandetes eurodes)	
Müügitulu	0
Müüdüd toodangu omamaksumus	500
<i>Brutokasum</i>	<i>500</i>
Turustuskulud	0
Üldhalduskulud	0
Muud äritulud	0
Muud ärikulud	0
<i>Ärikasum</i>	<i>500</i>
Muud finantstulud ja -kulud	0
<i>Kasum (kahjum) enne maksustamist</i>	<i>500</i>
Tulumaks	0
<i>Aruandeaasta kasum (kahjum)</i>	<i>500</i>

<i>Aruandeaasta kasum (kahjum)</i>	<i>500</i>
Kirjed, mida võib edaspidi ümber klassifitseerida kasumiaruandesse:	
Rahakäibe riskimaandamisinstrumentide ümberhindlus	-500
<i>Aruandeaasta koondkasum (kahjum) kokku</i>	<i>0</i>

Allikas: Autori koostatud

Lisa 5. Ettevõtte ABC bilanss tehingupäeval 12.02.X0+1 enne tehingu sooritamist (tuhandetes dollarites)

Raamatupidamisbilanss 12.02.X0+1		
	IAS 39	IFRS 9
Käibevara		
Raha ja raha lähendid	1 000	1 000
Deposiit futuuride eest	2 085	2 085
Tuletisinstrumendid	26 135	26 135
Futuuride preemia	-220	-220
Varud	25 915	25 915
<i>Kokku käibevara</i>	<i>54 915</i>	<i>54 915</i>
<i>Kokku varad</i>	<i>54 915</i>	<i>54 915</i>
Lühiajalised kohustised		
Tuletisinstrumendid	25 915	25 915
<i>Kokku lühiajalised kohustised</i>	<i>25 915</i>	<i>25 915</i>
Aksiakapital	500	500
Kohustuslik reservkapital	50	50
Jaotamata kasum	28 450	28 450
<i>Kokku omakapital</i>	<i>29 000</i>	<i>29 000</i>
<i>Kokku kohustised ja omakapital</i>	<i>54 915</i>	<i>54 915</i>

Allikas: Autori koostatud

**Lisa 6. Kasumiaruanne ja koondkasumiaruanne perioodil
01.01–31.01.X0+1 vastavalt IAS 39 ja IFRS 9 tavareeglile**

Kasumiaruanne 01.01–31.01.X0+1 (tuhandetes eurodes)	
Müügitulu	0
Müüdnud toodangu omamaksumus	500
<i>Brutokasum</i>	<i>500</i>
Turustuskulud	0
Üldhalduskulud	0
Muud äritulud	0
Muud äriksulud	-500
<i>Äriksum</i>	<i>0</i>
Muud finantstulud ja -ksulud	0
Kasum (kahjum) enne maksustamist	0
Tulumaks	0
<i>Aruandeaasta kasum (kahjum)</i>	<i>0</i>

<i>Aruandeaasta kasum (kahjum)</i>	<i>0</i>
Kirjed, mida võib edaspidi ümber klassifitseerida kasumiaruandesse:	
Rahakäibe riskimaandamisinstrumentide ümberhindlus	0
<i>Aruandeaasta koondkasum (kahjum) kokku</i>	<i>0</i>

Allikas: Autori koostatud